

TÜRK CEZA HUKUKUNDAKİ ZORUNLULUK HALİNE GENEL BİR BAKIŞ*

An Overview of Necessity in Turkish Criminal Law

Ersin ŞARE*

ÖZ

Bir kimsenin, kendisinin sebebiyet vermediği ve maruz kaldığı bir tehlike karşısında, tehlikeyi savuşturmaya yetecek ölçüde, kendisinin ya da bir başkasının hakkını korumak için gerçekleştirdiği fiil nedeniyle, tehlikeyle ilgisi olmayan üçüncü bir kişiye zarar vermesi durumlarında zorunluluk halinden bahsedilecektir. Hukuk sistemimize göre, zorunluluk hali kapsamında, tehlikeden korunmak için gerçekleştirilen fiil cezalandırılmaz; ancak hukuka aykırı olmaya devam eder ve bu nedenle zarar verilen üçüncü kişinin tazminat hakkı saklı kalır. Zorunluluk hali hükmüne TCK'nın 25/2 maddesinde yer verilmiştir. Zorunluluk halinin varlığı için tehlike ve korunmaya ilişkin birtakım koşulların sağlanması gerekmektedir. Tehlikeye ilişkin koşulları; tehlikenin bulunması, tehlike durumu ile korunmaya ilişkin fiilin eş zamanlı olması, tehlikenin bir hakka yönelmiş olması, tehlikeye bilerek neden olunmaması, tehlikeye katlanma yükümlülüğünün bulunmaması şeklinde; korunmaya ilişkin koşulları da, başka türlü korunma imkânının bulunmaması, tehlike ile korunma fiili arasında uygun bir oranın olması ve korunma iradesinin bulunması olarak sıralayabiliriz. Zorunluluk halinin düzenlendiği maddede “gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik” ifadesine yer verilerek üçüncü kişi lehine zorunluluk halinin mümkün olabileceği kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zorunluluk Hali, Tehlike, Kusurluluğu Ortadan Kaldıran Neden, Hukuka Uygunluk, Meşru Savunma.

* **Gönderi:** 23.07.2022 - **Kabul:** 08.09.2022 | **Received:** 23.07.2022 - **Accepted:** 08.09.2022.

* Hâkim, Adana 10. Ağır Ceza Mahkemesi Üyesi, Adana, Türkiye ✉ ersinshare@hotmail.com • [ORCID](https://orcid.org/0000-0003-1441-5146) 0000-0003-1441-5146.

Atıf Şekli / Cite As: ŞARE, Ersin (2022). Türk Ceza Hukukundaki Zorunluluk Haline Genel Bir Bakış. ÇÜHAD, (2), 58-92.

İntihal / Plagiarism: Bu makale bir intihal engelleme yazılımı aracılığıyla denetlenmiş ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / This article has been checked via a plagiarism prevention software and reviewed by at least two referees.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ABSTRACT

Any obligation (necessity) shall be mentioned in the cases where any person has committed because of any action against any hazard which he/she does not cause by himself/ herself and has undergone in such a way to escape the hazard, and to protect his/her own or any other person's rights, and where such hazard must not damage any third person who is not concerned with the said hazard. According to our legal system, any action made for protecting from the hazard within the scope of a case of obligation cannot be punished; however, if this action continues in being contradiction with the law, then the third party's right of indemnification is reserved. The provision of any case of obligation takes part in Article 25/2 of TCK (the Turkish Criminal Law). For the existence of any case of obligation, some conditions relating the said hazards and protection therefrom should be provided. We can draw up the conditions relating to the said hazards so as to be that the hazard is really available, and that the action relating to the hazard and protection are concurrently, and that the hazard is for any right, and that the hazard is not be caused intentionally, and that there is no obligation for enduring the hazard, and also the conditions relating to the hazard which one should protect from can be expressed as that there is not any other possibility of defending, and that there is an appropriate ratio between the hazard and The action of defense, and that there is a writ of being protected. By including the phrase "for any right belonging to both himself/herself and also others" in the Article where the case of obligation is arranged, it has been agreed that the case of obligation in favor of any third person can be possible.

Keywords: Case of Obligation (Necessity), Hazard, Cause Eliminating Culpability, Compliance with Law, Self Defence.

GİRİŞ

Bir kimsenin, kendisinin sebebiyet vermediği ve maruz kaldığı bir tehlike karşısında, tehlikeyi savuşturmaya yetecek ölçüde, kendisinin ya da bir başkasının hakkını korumak için gerçekleştirdiği fiil nedeniyle, tehlikeyle ilgisi olmayan üçüncü bir kişiye zarar vermesi durumlarında zorunluluk halinden bahsedilecektir¹. Hukuk sistemleri, karşılaştığı tehlike karşısında adeta manevi bir cebir altında, bir başkasına karşı, iradi olarak suç işleyen kimsenin içinde bulunduğu psişik duruma, zorunluluk hali müessesesini kabul ederek hukuki bir sonuç bağlamıştır².

Zorunluluk halinin düzenlendiği TCK'nın 25/2 maddesine göre; "*gerek kendisine gerek bir başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak*

¹ İÇEL, s. 348.

² Tehlike karşısında, tehlikeye göğüs germeyip masum bir üçüncü kişinin hakkına zarar verilmesinin ahlaken kınanabileceği, ancak ahlak ile hukukun birbirine karıştırılmaması gerektiği, hukukun insanları kahramanlığa zorlayamayacağı ifade edilmektedir. Bkz. ÖZTÜRK, ERDEM, s. 224.

olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarma zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı” faile ceza verilmez.

Başka ülke ceza kanunlarında da zorunluluk haline ilişkin düzenlemeleri görmek mümkündür. Alman Ceza Kanunu’nun (StGB) 34. maddesinde hukuka uygunluk nedeni olan zorunluluk hali³, 35. maddesinde kusurluluğu ortadan kaldıran zorunluluk hali düzenlemelerine yer verilmiştir⁴. Yine İtalyan Ceza Kanunu’nun 54. maddesinde zorunluluk haline ilişkin bir hüküm yer almaktadır. Bu hükme göre; *“kendisini ya da bir başkasını kurtarma zorunluluğu içinde, isteyerek sebebiyet vermediği, kişiye ağır bir zarar verebilecek, hâlihazırda mevcut olan bir tehlikeden kurtulmak için fiil işleyen kimse; bu tehlikeden başka türlü kaçınma imkânının mümkün olmaması ve fiil ile tehlike arasında uygun bir oranın bulunması koşuluyla cezalandırılmaz”*⁵. Zorunluluk hali müessesinin düzenlediği Fransız Ceza Kanunu’nun 122-7 maddesine göre; *“kendisini, üçüncü bir kişiyi ya da mülkiyeti tehdit eden mevcut veya çok yakın bir tehlike karşısında, kişi ya da mülkiyeti korumak için zorunlu bir fiil gerçekleştiren kişinin, kullanılan araçlar ile tehdidin ağırlığı arasında orantısızlığın var olduğu durumlar hariç olmak üzere ceza sorumluluğu yoktur”*⁶.

Bu çalışmada sırasıyla, zorunluk halinin hukuksal niteliği, zorunluluk halinin varlığı için bulunması gereken tehlikeye ve korunmaya ilişkin koşullar, üçüncü kişi yararına zorunluluk hali, ceza kanununda düzenlenen özel zorunluluk halleri, zorunluluk halinde sınır aşılması konularına değinilecek ve son olarak zorunluluk halinin varlığına ilişkin yapılan hata hali konusunda açıklama yapılacaktır.

³ Hukuka uygunluk nedeni olan zorunluluk halinin düzenlendiği Alman Ceza Kanunu’nun (StGB) 34. maddesine göre, *“Her kim, hayat, vücut, özgürlük, şeref, mülkiyet ve diğer bir hukuki menfaate yönelik olan, hâlihazırdaki ve başka türlü bertaraf edilemeyen bir tehlike içinde iken, tehlikeyi kendisi veya bir başkası bakımından def etmek için, bir suç fiili işlerse, tarafların rakip menfaatlerinin, özellikle ilgili hukuki menfaatler ile onları tehdit eden tehlikenin derecesi karşılaştırıldığında, korunan menfaat tehdit edilen menfaate nazaran önemli ölçüde ağır basıyorsa fail, hukuka aykırı hareket etmiş olmaz. Ancak bu hüküm sadece, işlenen fiilin, tehlikeyi def etmek için uygun bir araç olduğu durumlarda uygulanır”*. Bkz. YENİSEY, PLAGEMANN, s. 24-25.

⁴ Kusurluluğu ortadan kaldıran zorunluluk halinin düzenlendiği Alman Ceza Kanunu’nun 35. maddesine göre; *“Her kim, hayat, vücut veya özgürlüğe yönelik, hâlihazırdaki ve başka türlü bertaraf edilemeyen bir tehlike içinde iken, tehlikeyi kendisi, ailesine mensup bir kişi veya bir yakını bakımından def etmek için, bir hukuka aykırı bir fiil gerçekleştirirse, kusurlu sayılmaz. Olaydaki şartlara göre, özellikle tehlikeye bizzat kendisinin sebebiyet vermiş bulunması veya özel bir hukuki ilişki içinde bulunması nedeniyle, tehlikeye katlanması failden beklenebilir idiyse, yukarıdaki hüküm uygulanmaz; ancak cezanın 49’uncu maddenin 1’inci fıkrası uyarınca indirilebilmesi için, failin özel bir hukuki ilişki dolayısıyla, tehlikeye katlanma mecburiyetinin bulunması gerekir”*. Bkz. YENİSEY, PLAGEMANN, s. 25-26.

⁵ PISAPIA, s. 153.

⁶ KANGAL, s. 98.

I. ZORUNLULUK HALİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Zorunluluk halinin hukuka uygunluk nedeni mi, yoksa kusurluluğu ortadan kaldıran bir mazeret sebebi mi olduğunun tespiti, bu ayrıma tanınan sonuçların farklı olması nedeniyle önem taşımaktadır.

Hukuka uygunluk nedeninin bulunduğu hallerde gerçekleştirilen fiil tüm hukuk dalları bakımından hukuka uygun hale gelir⁷. Ancak kusurluluğun bulunmaması nedeniyle faile ceza verilmeyen mazeret sebepleri yönünden aynı durum geçerli değildir. Mazeret sebebinin varlığı halinde kusurlu olmadığı için kişiye ceza verilmese bile özel hukuk yönünden kişinin tazminat sorumluluğu doğabilecektir⁸. Hukuka uygunluk nedeninin objektif niteliği sebebiyle hukuka uygun olarak kabul edilen fiile iştirak edenler de cezalandırılmaz. Kusurluluğu ortadan kaldıran mazeret sebebinde ise yalnızca kusurlu olarak kabul edilmeyen kişi cezasız kalmayı hak edebilir ve failin bu fiiline iştirak edenlerin cezai sorumluluğu devam eder⁹.

Zorunluluk halinde kişi tehlikeden kurtulma içgüdüleriyle hareket etmektedir. Bu yönüyle bir hukuka uygunluk nedeni olan meşru savunma ile benzerlik gösterir. Ancak meşru savunmada haksız bir saldırıya karşı, bir hakkı korumak için, saldırı yapana yönelik bir fiil gerçekleştirilirken, zorunluluk halinde, bir hakkı ve menfaati korumak için üçüncü kişiye ait bir hak feda edilmektedir¹⁰. Meşru savunmada saldırıyı gerçekleştiren kişinin fiili haksızdır. Zorunluluk halinde ise tehlikeden korunmak için menfaati ihlal edilen üçüncü kişinin herhangi bir haksız hareketi ve tehlikenin oluşumunda herhangi bir katkısı yoktur¹¹. Meşru savunmada haksız saldırı bir insan hareketinden kaynaklanmaktadır. Zorunluluk halinde ise tehlike bir

⁷ KUNTER, s. 9, “*hukuka aykırılık halinde ise, bu aykırılığın hangi hukuk dalı bakımında olduğu söylenebilir. Özel hukuk kurallarına aykırılık gibi.*”

⁸ Zorunluluk halinde, kişinin tazminat sorumluluğunun devam ettiğine ilişkin bir hüküm bulunması nedeniyle ceza kanununda düzenlenen zorunluluk halinin kusurluluğu ortadan kaldıran bir mazeret sebebi olduğunu savunan görüşler bulunmakla birlikte Borçlar Kanunu’ndaki ilgili düzenlemenin “kusursuz sorumluluk” kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ve bu yüzden Borçlar Kanunu’ndaki düzenlemenin bir hukuka uygunluk nedeni olan zorunluluk halinin hukuki niteliğini etkilemeyeceği yönünde görüşler de bulunmaktadır. Bkz. ŞEN, s. 71; SOYASLAN, Genel, s. 377: *Soyaslan’a göre; “zaruret hali özel hukuk açısından da hukuka uygundur. Ancak masum üçüncü bir kişiye zarar verildiğinden özel hukuk bağlamında hakkaniyet gereği tazminat sorumluluğu öngörülmüştür. Tazminat sorumluluğu failin hukuka aykırı olmasını gerektirmez. Burada zararın tazmin edilmesi hakkaniyet gereğidir ve tazmin edilen miktar, verilen zarar eşit olabilir ya da olmayabilir de”*. Bkz. Borçlar Kanunu madde 64/2.

⁹ AYDIN, s. 194.

¹⁰ İÇEL, s. 349. Meşru savunmada ise savunma failinin saldırı yapan kişiye yönelmesi gerekir.

¹¹ TANER, s. 422.

insan hareketinden gelebileceği gibi bir doğa olayından ya da hayvan hareketinden kaynaklanabilir¹².

Zorunluluk halinde, kişi fedakârlıkta bulunarak tehlikeye katlanabilir ve bu gibi hallerde üçüncü bir kişiye zarar vermeme tercihinde bulunabilir. Bu yönüyle kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olan mücbir sebep ve cebirden (*vis absoluta*)¹³ ayrılır¹⁴. Zira bu gibi hallerde kişinin karşı koyamayacağı bir güç karşısında başka türlü hareket etme olanağı yoktur¹⁵. Bir kişinin yüksekteyken başka biri tarafından itilmesi (cebir) ya da şiddetli rüzgâr (mücbir sebep) nedeniyle aşağıda bulunan başka bir kişinin üzerine düşmesi halleri böyledir. Karşı koyamayacağı bir güç karşısında başka türlü hareket imkânı olmayan kişi, gerçekleştirmiş olduğu fiil nedeniyle kusurlu sayılmayacaktır.

Alman ceza hukuku öğretisinde; hukuka uygunluk nedeni olan zorunluluk halini, kusurluluğu ortadan kaldıran (mazeret sebebi olan) zorunluluk halinden ayıran temel fark korunan menfaatin, feda edilen menfaate göre önemli derecede üstün olmasının aranmasıdır. Bu nedenle, soğuktan donmak üzere olan birinin, terk edilmiş bir binaya girip kendini korumaya alma fiili hukuka uygun olarak kabul edilmektedir. Zira yaşamını korumaktaki menfaat, mülkiyeti korumaktaki menfaate göre daha ağır basmaktadır. Kusurluluğu ortadan kaldıran zorunluluk halinde ise, tehdidin hayat, vücut ve özgürlüğe yönelik olması gerekmektedir. Bir hukuka uygunluk nedeni olan zorunluk halinden farklı olarak her türlü menfaate yönelik tehdit bu kapsamda değerlendirilmemiş ve menfaatler arasında herhangi bir üstünlük ilişkisi aranmamıştır¹⁶. Kopmak üzere olan halata bağlı iki dağcıdan biri, hayatını kurtarmak için diğer dağcının halatını kesip ölümüne neden olmuşsa kusurluluğu ortadan kaldıran zorunluluk

¹² EREM, DANIŞMAN, ARTUK, s. 585.

¹³ Ceza hukuku yönünden geçerli olan cebir konusunda “*vis absoluta*” ve “*vis compulsiva*” şeklinde ikili bir ayırım yapılmaktadır. Kişinin cebir nedeniyle yapmak zorunda kaldığı hareket yönünden herhangi bir iradesinin bulunmadığı hallerde “*vis absoluta*”dan bahsedilir. Bir kimsenin başkası tarafından yüksekten atılarak aşağıda bulunan başka bir kişinin yaralanmasına sebebiyet verilmesi olayında olduğu gibi. Kişinin aç bırakılarak, dövülerek ya da işkence edilerek suça zorlanması hallerinde ise “*vis compulsiva*”dan bahsedilir. Cebirin bu şeklinde hareketi işlerken kişide, suç işleme iradesi bulunmaktadır. Ancak iradesi zorlandığı için kınanamaz ve yaptığı bu hareket yönünden kusurlu sayılmaz. Bkz. GÜLŞEN, s. 139-140. Alman öğretisinde kusurluluğu ortadan kaldıran bir mazeret sebebi olan cebir, tehdit ve korkutma kusurluluğu ortadan kaldıran zorunluluk hali kapsamında değerlendirilmekte ve zorunluluk halinin özel bir durumu olarak nitelendirilmektedir. Bkz. HEINRICH, s. 379-381, Türk Ceza Kanunu’nda zorunluluk hali ile kusurluluğu ortadan kaldıran bir mazeret sebebi olan cebir, tehdit ve korkutma ayrı maddelerde düzenlenmiştir ve öğretilerde ayrı başlıklar altında incelenmektedir. Bkz. TCK m. 28.

¹⁴ TCK’nın 28. maddesine göre; “*karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet veya muhakkak ve ağır bir korkutma veya tehdit sonucu suç işleyen kimseye ceza verilmez. Bu gibi hallerde cebir ve şiddet, korkutma ve tehdidi kullanan kişi suçun faili sayılır*”.

¹⁵ ÖZTÜRK, ERDEM, s. 227.

¹⁶ JESCHECK, Kusur, s. 27.

halinden bahsedilecektir. Zira korunan değer olan yaşam hakkı ile feda edilen değer olan bir başkasının yaşam hakkı birbirine eşittir ve bu nedenle ipi keserek hayatını kurtaran dağcı kusurlu sayılmasa bile, gerçekleştirmiş olduğu fiil hukuka uygun olarak kabul edilemeyecektir¹⁷.

Türk Ceza Kanunu'nda yer verilen zorunluluk hali düzenlemesinde böyle bir ayırım yapılmadığı gibi, zorunluluk hali düzenlemesi ile bir hukuka uygunluk nedeni olan meşru savunma düzenlemesinin aynı kanun maddesi içerisinde yer alması hukuki nitelendirmede bulunmayı güçleştirmektedir¹⁸. Zorunluluk hali hükmüne “cezayı kaldıran ve azaltan nedenler” başlığı altında yer verilmesi, madde gerekçesinde zorunluluk halinin kusurluluğu kaldıran bir neden olduğunun ifade edilmesi, CMK'nın 223/3-b maddesinde, “*yüklenen suçun zorunluluk hali kapsamında işlenmesi hallerinde kusurun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararı verileceği*” ifadesine yer verilmesi nedeniyle TCK'daki düzenlemenin kusurluluğu ortadan kaldıran bir mazeret sebebi olduğu yönünde görüşler ileri sürülmüştür¹⁹. Ancak gerekçenin kanuna dâhil olmaması ve bir hukuka uygunluk nedeni olan meşru savunma ile zorunluk halinin aynı kanun maddesinde yer almaları nedeniyle zorunluluk hali düzenlemesinin lafzından yola çıkılarak bir hukuki değerlendirme yapılması daha doğru olacaktır.

TCK'daki düzenlemede, zorunluluk halinin, tehdit edilen her türlü hak için mümkün olabileceği belirtilmiştir. Kanunda, korunan menfaatin, feda edilen menfaatten üstün olması gerekliliği açıkça belirtilmemiş, yalnızca menfaatler arasında bir oranın bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Korunan ve feda edilen haklar arasında belli bir oranın aranmasından yola çıkılarak, zorunluluk halinin varlığı için menfaatlerin ya eşit olması ya da korunan menfaatin, feda edilen menfaatten üstün olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Alman Ceza Kanunu'ndaki düzenleme kıstas alındığında TCK'daki düzenlemede hem hukuka uygunluk nedeni olan zorunluluk haline, hem de kusurluluğu kaldıran zorunluluk haline ait unsurlara yer verildiği söylenebilir²⁰. Ancak kanun metninde “ceza verilmez” ifadesinin kullanılması, açıkça korunan menfaatin, feda edilen menfaatten üstün olması gerekliliğinin belirtilmemesi ve CMK,

¹⁷ HEINRICH, s. 283-284.

¹⁸ Öğretide birçok yazar tarafından zorunluluk hali konusu, hukuka uygunluk nedenleri başlığı altında incelenmiştir. Bkz. ÖZTÜRK, ERDEM, s. 223; SOYASLAN, Genel, s. 375; İÇEL, s. 348; DEMİRBAŞ, Genel, s. 278; CENTEL, ZAFER, ÇAKMUT, s. 326 vd.; ZAFER, s. 299.

¹⁹ HAKERİ, s. 407; ARTUK, GÖKÇEN, ALŞAHİN, ÇAKIR s. 502.

²⁰ SOYASLAN, Genel, s. 380.

TBK²¹ gibi kanunlarda zorunluluk halinin kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak kabul edilmesi karşısında TCK'da yer verilen zorunluluk hali düzenlemesinin bu haliyle kusurluluğu ortadan kaldıran bir mazeret sebebi olduğu sonucuna ulaşmak gerekir²². Bu nedenle tehlike karşısında zorunluluk hali kapsamında gerçekleştiren fiil, hukuka aykırı olmaya devam edecektir. Ancak bu gibi hallerde kişiye kusur izafe edilemediğinden ceza verilmeyecektir²³.

Yüksek mahkeme 5237 sayılı Yasada yer verilen zorunluluk hali düzenlemesini kusurluluğu kaldıran bir neden olarak nitelendirmektedir²⁴.

Tehlikeden korunmak için gerçekleştirilen korunma fiili hukuka aykırı olmaya devam ettiğinden, bu fiile karşı üçüncü kişinin meşru savunma hakkı bulunmaktadır. Kendisini öldürmek isteyen kişilerin sebep olduğu tehlikeden kaçan bir kişinin zorla üçüncü kişiye ait eve girmesi ve evde bulunan, konut dokunulmazlığı ihlal edilen üçüncü kişinin, zorunluluk halinde bulunan kişiye müdahale etmesi durumunda, üçüncü kişi yönünden meşru savunma hükümleri uygulanabilecektir²⁵. Oysa meşru savunmada, hukuka uygun olarak kabul edilen meşru savunma fiiline karşı meşru savunmada bulunmak mümkün değildir²⁶.

Zorunluluk halinin varlığı, failin soyut iddiaları dışında başka delillerle ispatlanamamışsa, böylesi bir savunmada bulunan failin zorunluluk halinden faydalanamaması gerekir. Her ne kadar ceza hukuku sistemimizde, gerçekleştiği iddia edilen fiil her türlü delille

²¹ 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 64/2. maddesine göre, "*kendisini veya başkasını açık ya da yakın bir zarar tehlikesinden korumak için diğer bir kişinin mallarına zarar verenin, bu zararı giderme yükümlülüğünü hakim hakkaniyete göre belirler*".

²² Zorunluluk halinin bir mazeret sebebi olduğunun kabulü halinde bazı durumlarda tartışmalı sonuçlar doğabilecektir. Bkz. AYDIN, s. 192-193: "*tipide yolunu kaybeden bir kayakçının yardım çağrısını alan görevliler bu kişiye civardaki bir dağ evine sığınmasını söylemişler ve bunun üzerine bu kişi civardaki bir dağ evinin kapısını kırıp yardım gelinceye kadar içerideki sandalyeleri yakıp ısınmış olsun. Böyle bir durumda, zorunluluk halinden yararlanan fail, konut dokunulmazlığını ihlal veya mala zarar vermeden sorumlu olmayacağı için görevliler de bu suça azmettirmekten sorumlu olmaz*" "*bir araçta kilitli kalan kişiyi kurtarmak için bir işçiden balyoz alıp camları kıran failin yanı sıra aracı temin eden iştirakçi de zorunluluk halinden faydalanacaktır*". Verilen bu örneklerde zorunluk hali bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edildiğinden iştirakçilerin de cezalandırılmayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Gerçi her iki olayda da azmettiren ve yardım eden kişilerin fiilleri, üçüncü kişi lehine zorunluk hali kapsamı içerisinde değerlendirilebilir. Başka ülkelerin ceza kanunlarında olduğu gibi zorunluluk hali yönünden kanunumuzda hukuka uygunluk nedeni olan zorunluluk hali ve kusurluluğu ortadan kaldıran zorunluluk hali gibi ikili bir ayrıma gidilmesi daha doğru olurdu. Zira zorunluluk halinin bir mazeret sebebi olarak kabulü halinde tazminat sorumluluğu doğacak ve bu yüzden fiile iştirak edenlerin de tazminat sorumluluğunun olduğu neticesine ulaşılabacaktır.

²³ Zorunluluk halinde kişiye ceza verilmemesi "*kusursuz ceza olmaz*" ilkesinin bir gereğidir.

²⁴ Bkz. Y. CGK, T. 19.02.2013, E. 2012/8-1551, K. 2013/64: "*zorunluluk hali 765 sayılı TCK'da bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmekte iken, 5237 sayılı TCK'da kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olarak sayılmış olup, dolayısıyla 5237 sayılı TCK uygulamasında zorunluk halinde suç işleyen kişi hakkında 'beraat' değil, TCK'nın 25/2. maddesi uyarınca 'ceza verilmesine yer olmadığı' kararı verilmelidir. Bu husus, 5271 sayılı CMK'nın 223/3-b maddesinden de açıkça anlaşılmaktadır*".

²⁵ ÖZTÜRK, ERDEM, s. 225.

²⁶ SOYASLAN, Genel, s. 378.

ispatlanabiliyor ve bazen yalnızca failin beyanı hükme esas alınabiliyor ise de, kusurluluğu ortadan kaldıran bir mazeret sebebi olan ve istisnai bir hüküm niteliğinde olan zorunluluk halinin yalnızca failin soyut iddialarına dayanılarak tatbik edilmesi müessesenin getiriliş amacına aykırı olacaktır²⁷.

II. TEHLİKEYE İLİŞKİN KOŞULLAR

Zorunluluk halinin varlığı için ön koşul, bir tehlikenin mevcut olmasıdır. Tehlikeye ilişkin koşulları: tehlikenin bulunması, tehlike hali ile korunmaya ilişkin fiilin eş zamanlı olması, tehlikenin bir hakka yönelmiş olması, tehlikeye bilerek neden olunmaması, tehlikeye katlanma yükümlülüğünün bulunmaması şeklinde sıralayabiliriz.

A. Tehlikenin Bulunması Koşulu

Tehlike doğadan kaynaklanmış olabileceği gibi insan davranışından da kaynaklanabilir. Sel, deprem, fırtınanın yol açtığı tehlikeler doğadan kaynaklanan tehlikelerdir. Buna karşılık bir insanın neden olduğu yangın ve su baskını gibi tehlikeler insan davranışından kaynaklanan tehlikelerdir²⁸. Bunun yanı sıra hayvan saldırısı ve ekonomik gelişmeler tehlike olarak kabul edilmektedir²⁹.

Akıl hastalarının ya da temyiz kudretine sahip olmayan çocukların saldırı niteliğindeki fiilleri objektif olarak haksız olduğundan ve isnat yeteneği kusurluluğun ön şartı olmadığından bu kişilere karşı gerçekleştirilen savunma fiilleri zorunluluk hali kapsamında değil meşru savunma kapsamında değerlendirilmelidir³⁰.

Kişinin, zorunluluk halinden faydalanabilmesi için üçüncü kişiye karşı zararlı davranışı gerçekleştirdiği sırada tehlike durumunun, başka bir ifade ile zararlı sonucun gerçekleşme ihtimalinin bulunması gerekir. İhtimalden anlaşılması gereken zayıf bir olasılık değil, zararın “muhakkak” olarak gerçekleşmesine yol açabilecek bir ihtimaldir.³¹ Gerçekleşmesi muhakkak

²⁷ ŞARE, Tahrik, s. 16. Aracının direksiyon hâkimiyetini kaybedip kaldırırda yürüyen yayalara çarpan sürücünün, önüne bir çocuğun çıkması nedeniyle kazanın meydana geldiği yönündeki savunmasının başka delillerle desteklenmesi gerekir. Yalnızca böylesi bir soyut iddiada bulunulması hallerinde zorunluluk halinin uygulanamayacağı kanaatindeyiz. Farklı bir görüşe göre ise, zorunluluk halinin bulunmadığına ilişkin şüphe yenilememişse, şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereği somut olayda zorunluluk hali şartlarının var olduğu kabul edilmelidir. *Feyzioğlu*'na göre, öncelikle şüphenin yenilmesi gereklidir ve bunun için her türlü araştırma yapılmalıdır. Re'sen tahkik ilkesi gereği her türlü araştırma yapıldıktan sonra şüphe yenilememişse, failin şüpheden faydalanması gerekir. Bkz. FEYZİOĞLU, Kanaat, s. 208.

²⁸ HAFIZOĞULLARI, ÖZEN, s. 223.

²⁹ ÖZTÜRK, ERDEM, s. 225.

³⁰ HAFIZOĞULLARI, ÖZEN, s. 223.

³¹ TOROSLU, Genel, s. 106.

olan tehlike ile bu tehlikenin yol açacağı zarar arasındaki tahmini sürenin bir önemi yoktur ve bu nedenle zararın çok yakın zamanda gerçekleşecek olması gibi bir şart aranmaz³². Ancak böyle bir durumda zorunluluk halinden faydalanabilmek için tehlikeden korunmada başka bir yol bulunmamalıdır. Nitekim hamile bir kadında mevcut bulunan hastalığın, gelecekte artmasını önlemede gebeliğin giderilmesi tek çare ise, on haftanın üzerindeki gebeliği sonlandırmak zorunluluk hali kapsamında değerlendirilebilecektir³³.

Tehlikenin varlığına ilişkin değerlendirme kişinin hareketi gerçekleştirdiği anda sahip olduğu, mevcut bilgilere göre yapılır. Sonradan zararsız olduğu ortaya çıkan bir tehlike durumu mevcut ise; yine zorunluluk hali kapsamında bir tehlikenin mevcut olduğu kabul edilmelidir³⁴. Nitekim Yüksek Mahkeme vermiş olduğu bir kararında; organize sanayi sitesinde yangın çıkma ihtimali üzerine tehlikeyi önlemek amacıyla sanayi sitesine gelen sanıkların, sitenin güvenlik görevlilerini yerinde bulamayınca kapının kilidini kırarak içeri girme eylemlerinin zorunluluk hali kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine hükmetmiştir³⁵. Yüksek Mahkeme, yangın çıkma ihtimalini, menfaatler arasındaki üstünlük dengesini de göz önünde bulundurarak gerçekleşmesi muhakkak bir tehlike olarak kabul etmiştir³⁶.

Tehlikenin ağır olması ifadesinden, hem tehlikenin hem de bu tehlikenin yol açtığı zararın belirli bir ağırlığa ulaşmış olmasının anlaşılması gerektiği belirtilmektedir³⁷. Bununla birlikte kanun maddesinde yer verilen ‘*tehlikenin ağır olması*’ ifadesinin, korunan değer, zarar verilen değerden üstün ya da en azından eşit olması gerektiğini vurgulamak için kullanıldığı yönünde görüşler de bulunmaktadır³⁸.

Tehlikenin ağır olup olmadığının tespitinde sosyal ve hukuksal değerlere göre objektif olarak belirlemede bulunulur ve bu tespit yapılırken failin bu yöndeki düşüncesi önem

³² Tehlike ile zararlı sonucun arasındaki mesafe zorunluluk halinin diğer bir şartı olan tehlike ile korunma fiilinin eşzamanlı olmasının tespitinde önem taşır. Bu nedenle zararlı sonuca uzak mesafedeki tehlikelere karşı gerçekleştirilen fiiller zorunluluk hali kapsamında kabul edilmeyebilir.

³³ GÖZÜBÜYÜK, s. 523.

³⁴ HEINRICH, s. 272.

³⁵ Y. 9. CD, T. 08.06.2010, E. 2008/15262, K. 2010/4232.

³⁶ Sonradan yangın tehlikesinin olmadığı anlaşılabilir bu gibi durumlarda “*görünüştü tehlike*”nin varlığından söz edileceği ifade edilmektedir. Bkz. HEINRICH, s. 272. Ufak çapta çıkan bir yangının kendiliğinden söneceği veya daha büyük bir tehlikeye yol açmayacağı sonradan anlaşılabilir tehlike koşulunun gerçekleştiği kabul edilmelidir. Ancak ortada hiçbir tehlike yokken var zannedilerek bir fiil gerçekleştirilmişse zorunluluk halinin varlığında yapılan hatadan söz edilecektir.

³⁷ ÖZTÜRK, ERDEM, s. 225.

³⁸ GÖLCÜKLÜ, s. 209. 765 sayılı TCK döneminde zaruret hali hükmünde “*tehlikenin ağır olması*” ifadesine yer verilmişti. *Gölcüklü*’ye göre; kanunda “*tehlikenin ağır olması*” ifadesine yer verilmesi gereksizdir. Zira zorunluk halinin diğer bir şartı olan korunan menfaat ile tehlike altında bulunan menfaat arasındaki nispet şartı bu hususu kendiliğinden tayin edecektir. GÖLCÜKLÜ, Bkz. s. 209.

taşımaz³⁹. Fizyolojik ihtiyaçları derhal temin edememe kişi için ağır bir tehlike doğurmuyorsa zorunluluk hali kapsamında değerlendirilemeyecektir⁴⁰. Nitekim o an cebinde parası olmayan ve acıktığını hisseden bir kimsenin yiyecek bir şeyler çalması ile uzun süredir parasız gezen ve açlıktan sağlığı bozulan kişinin bir şeyler çalmasında tehlikenin ağırlığı yönünden fark vardır.

Tehlike hali ani bir şekilde ortaya çıkmış olabileceği gibi süreklilik de gösterebilir⁴¹. Tehlike, kişinin kendisine ya da üçüncü bir kişiye yönelmiş olabileceği gibi, belirli bir gruba ya da topluluğa yönelik de olabilir. Nitekim salgın bir hastalığın ya da savaş halinin yarattığı tehlike bir kişiye yönelik değil, bu tehlikeye maruz kalan insanların bütününe yöneliktir⁴².

Savaş, kıtlık ya da doğal felaketler nedeniyle bir ülkeden başka bir ülkeye yasal olmayan yollardan giriş yapılması zorunluluk hali kapsamında değerlendirilebilecektir⁴³.

B. Tehlike Durumu İle Korunma Fiilinin Eş Zamanlı Olması

Kanunun ilgili hükmünde tehlike durumu ile korunma fiilinin eş zamanlı olmasına yönelik bir ifade yer almasa da; “muhakkak bir tehlikeden kurtulma” ifadesine yer verilerek tehlike yaratan durum ile bu tehlike nedeniyle gerçekleştirilen fiilin eş zamanlı olması gerektiğine işaret edilmiştir. Henüz gerçekleşmemiş olmakla birlikte, zararlı sonucu meydana getirmesi büyük bir ihtimal olan tehlike güncel bir tehlikedir⁴⁴. Tehlike yaratan durumun zararlı neticeye yakınlığı bu şartın tespitinde önem taşır. Bu nedenle zayıf bir ihtimal dâhilinde olan gelecekteki tehlikeler zorunluluk haline vücut vermez⁴⁵.

İnsan deneylerine göre, var olan durumun doğal gelişimi sonucu derhal korunma hareketi yapılmadığı takdirde hukukça korunan menfaatin zarar görme ihtimalinin büyük olduğu hallerde tehlikenin güncel olduğu ifade edilmektedir⁴⁶. Ancak her olayda tehlikenin

³⁹ Fail tehlikenin ağır olduğunu düşünüyorsa bu gibi durumlarda hata hükümleri uygulanabilir.

⁴⁰ DÖNMEZER, ERMAN, s. 370-371; bu konuda değişik bir görüş için bkz. ÖNDER, s. 205: “*öğretide, kişi tehlikenin ağırlığına samimi olarak inanmış ve bu inancında kusuru yoksa bu halin hakim tarafından göz önünde bulundurulması gerektiği de belirtilir.*”

⁴¹ ÖZTÜRK, ERDEM, s. 226.

⁴² ZAFER, s. 303.

⁴³ EREM, DANIŞMAN, ARTUK, s. 589. Savaştan kaçan insanların pasaport gibi yasal bir vesika kullanmadan başka bir ülkeye geçiş yapması uluslararası hukuk bağlamında suç olarak kabul edilmemektedir. Ancak suç işleyip bunun sonuçlarından kurtulmak için başka bir ülkeye yasa dışı yollardan giriş yapmak zorunluluk hali kapsamında değerlendirilemeyecektir.

⁴⁴ *Erem/Danişman/Artuk*'a göre; tehlikenin muhakkak oluşu nisbi bir kavramdır. Bu nedenle tehlikenin eş zamanlı olmasında tam bir kesinliğin aranması her zaman doğru olmaz. Dış görünüşüne göre kuduz olduğu düşünülen köpeğin kuduz olup olmadığını tam olarak araştırmadan öldüren kişinin zorunluluk halinden faydalanması gerekir. Bkz. EREM, DANIŞMAN, ARTUK, s. 587.

⁴⁵ DÖNMEZER, ERMAN, s. 369.

⁴⁶ ÖNDER, s. 202.

güncel olup olmadığının tespitinde kesin bir ölçüt bulmak mümkün değildir. Bu nedenle tehlikenin güncel olup olmadığı somut olayın özelliklerine göre hâkim tarafından belirlenecektir.

Yüksek Mahkeme vermiş olduğu bir kararında, “*saniğin, sağlık güvencesi olmayan hamile eşinin sağlık güvencesi olan başka birinin kimliği ile sağlık kuruluşunda tedavisini yaptırdığı, tedavi masraflarının sosyal güvenlik kurumunca ödendiği olayda, saniğin hamile olan eşinin sağlıklı bir doğum yapması için ve ağır ve muhakkak bir tehlikeden korunmak amacıyla başkasının kimliği ile eşinin tedavi edilmesini sağladığı anlaşıldığından üzerine atılı dolandırıcılık fiilinin zorunluluk hali kapsamında kalması*” nedeniyle sanık hakkında ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi gerektiğine hükmetmiştir⁴⁷. Yüksek Mahkeme bu kararıyla hamile kadının ileride sağlıklı olmayan koşullarda doğum yapma ihtimalini, gerçekleşmesi muhakkak, güncel bir tehlike olarak kabul etmiştir. Başka bir kararında Yüksek Mahkeme, hamile olup doğum sancısı başlayan kadının, doğmak üzere olan bebeğini muhakkak bir tehlikeden kurtarmak için hastaneye başvururken başkasını ait yeşil kartı kullanması fiilini yine zorunluluk hali kapsamında değerlendirmiştir⁴⁸.

Tehlikenin varlığı ya da sona ermesi (güncel oluşu) yönünden kişi, yanığı içerisine düşmüşse ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde hataya (TCK m. 30/3) ilişkin hüküm uygulanabilir⁴⁹.

C. Tehlikenin Bir Hakka Yönelmiş Olması

765 sayılı TCK'nın, zorunluluk halinin düzenlendiği 49/3. maddesinde; “kendi nefesine ya da başkasına” ifadesi yer almaktaydı. 5237 sayılı TCK'nın 25/2. maddesinde düzenlenen zorunluluk hali hükmünde ise “kendisine ya da başkasına yönelik bir hakka” ifadesine yer verilerek zorunluluk halinin uygulama kapsamı genişletilmiştir⁵⁰. Bu düzenleme ile mal varlığı haklarına yönelik tehlikeleri bertaraf etme yönünden de zorunluluk halinin uygulanabilmesi mümkün hale gelmiştir.

⁴⁷ Y. 23. CD, T. 17.09.2015, E. 2015/2826, K. 2015/4232. Benzer karar için bkz. Y. 15. CD, T. 10.03.2014, E. 2012/11941, K. 2015/4909: “*saniğin hamile olduğu, hamile olduğu bu dönemde eşinin kendisi ile ilgilenmediği, kendisinin de çalışmadığı ve gelirin de olmadığı, bu nedenle zor durumda olduğu, kardeşi olan diğer saniğin sağlık karnesini alarak doğum amacı ile sağlık kuruluşuna başvurduğu, bu hizmetlerin bedeli olan 400 TL'nin Sosyal Güvenlik Kurumuna fatura edildiği olayda saniğin eyleminin TCK'nın 25/2 maddesinde düzenlenen zorunluk hali kapsamında olduğu anlaşıldığından sanık hakkında verilen ceza verilmesine yer olmadığına dair kararda bir isabetsizlik görülmemiştir*”.

⁴⁸ Y. 15. CD, T. 24.05.2016, E. 2014/423, K. 2016/5312.

⁴⁹ DÖNMEZER, ERMAN, s. 368.

⁵⁰ DONAY, s. 41.

Tehlike, kişinin vücut dokunulmazlığına, cinsel dokunulmazlığına ve şeref varlığına yönelik olabilir. Öğretide, topluma ait bir hukuksal yarara yönelik olarak yaratılan tehlikelerin de zorunluluk haline neden olabileceği ifade edilmektedir⁵¹.

Nispeten yerleşimin az olduğu bir mahallede oturduğu anlaşılan sanığın, geceleyin evinin önündeki köpeğine saldırıp yaralayan sokak köpeklerini uzaklaştırmak için havaya doğru üç el ateş etmesi olayında, Yüksek Mahkeme, sanığın eyleminin zorunluluk hali kapsamında olduğunu değerlendirmiş ve sanığın üzerine atılı genel güvenliği kasten silahla tehlikeye sokma suçu yönünden ceza verilmemesi gerektiğine hükmetmiştir⁵².

Aracının zarar görmemesi amacıyla yoldaki çukura düşmemek için aracın direksiyonunu kıran ve direksiyon hâkimiyetini kaybederek kaldırımdaki yayalara çarpan sürücünün, gerçekleştirmiş olduğu bu fiilinin zorunluluk hali kapsamında olduğu düşünülebilir. Nitekim mal varlığı hakkına yönelik bir tehlikeden kurtulmak için direksiyonu kırmış ve kaza meydana gelmiştir. Ancak kişi bu olayda, mal varlığını koruma amacını güdüyor ise de zorunluluk halinin bir diğer koşulu olan tehlike ile zarar verilen menfaat arasında uygun oranın bulunması koşulunun gerçekleştiği söylenemez ve bu nedenle zorunluluk halinden faydalanamayacaktır. Zira böylesi bir durumda korunan değer olan mal varlığı hakkı, feda edilen değer olan yaşam hakkından üstün ya da eşit düzeyde değildir⁵³.

Tehlikeye karşı korunan hakkın meşruluğu zorunluluk hali uygulamasında önem taşır. Hırsızlık sonucu elde ettiği malı korumak için bir başkasına zarar verilmesi hadisesinde zorunluluk halinden bahsedilemez. Zira zilyetlik kişi de olsa bile eşya üzerinde herhangi bir hakkı bulunmadığından tehlikeye karşı koruduğundan bahisle üçüncü kişinin menfaatinin ihlal edilmesi zorunluluk hali kapsamında değerlendirilemeyecektir⁵⁴. Bununla birlikte hırsızlık amacıyla girdiği binada yangın çıkması nedeniyle⁵⁵ kendini kurtarmak için yan binadaki bir evin kapısını kırarak içeri giren kişinin gerçekleştirmiş olduğu bu fiil yönünden zorunluluk

⁵¹ İÇEL, s. 352.

⁵² Bkz. Y. CGK, T. 19.02.2013, E. 2012/8-1551, K. 2013/64; aynı kararda önceden verilen ceza genel kurul kararlarına da atıf yapılmıştır: “kendisine saldıran başıboş köpeğe zaruretten dolayı bir el ateş eden sanık ile rastladığı bir kavgayı ve husulü mümkün vahim olayları önlemek ve polisi davet maksadıyla meskun mahalde ateş eden sanığın zaruret hali nedeniyle meskun mahalde nedensiz yere ateş etmek suçundan cezalandırılmayacakları kabul edilmiştir.” Bu kararda, eşya niteliğindeki köpekten korunması için havaya ateş edilmesi zorunluluk hali kapsamında değerlendirilmiştir.

⁵³ ŞEN, s. 70.

⁵⁴ ŞEN, s. 71.

⁵⁵ Bu durumda da yangına sebebiyet vermemiş olması gerekir. Eğer yangını kendi çıkarmış ise zorunluluk halinden faydalanamaz.

halinin varlığından söz edilebilecektir. Zira burada korunan yaşam hakkıdır⁵⁶ ve evde bulunmasının yasal bir dayanağı olmasa bile bu gibi hallerde kişinin yaşam hakkını koruması meşrudur.

D. Tehlikeye Bilerek Neden Olmama Koşulu

Zorunluluk halinden bahsedebilmek için kişinin tehlikeye bilerek neden olmaması gerekir. Kanunda tehlikeye kusurlu hareketi ile neden olmama ya da kasten tehlikeye neden olmama şeklinde bir ifadeye yer verilmemiş yalnızca bilerek neden olmama ifadesi kullanılmıştır. Tehlikenin kasten ya da olası kastla meydana getirilmesi hallerinde kişi zorunluluk halinden faydalanamaz⁵⁷. Ancak tehlikenin taksirle ya da bilinçli taksirle meydana getirilmesi hallerinde kişinin zorunluluk halinden faydalanıp faydalanamayacağı öğretide tartışmalıdır. Bilerek neden olmama ifadesinin kasten gerçekleştirme olarak anlaşılması gerektiği, tehlikeye taksirle ya da bilinçli taksirle neden olunması durumunda zorunluluk halinden faydalanılabileceği ifade edilmiştir⁵⁸. Bu görüşten farklı olarak “bilerek” ifadesinin kastı, olası kastı, bilinçli taksiri de içine aldığı ve bu kusur türlerinin varlığı halinde kişinin zorunluluk halinden faydalanamayacağı ifade edilmiştir⁵⁹.

Kanunda yer verilen “*bilerek neden olmama*” ifadesinin tehlike yaratan davranışın iradi olması ve yapılan bu iradi davranışın neticesinin önceden bilinmesi ya da öngörülmesi şeklinde anlaşılması gerekir. Bilinçli taksir hallerinde neticenin gerçekleşmesi istenmemekle birlikte tehlikenin meydana gelebileceği fiilen düşünüldüğünden⁶⁰ başka bir ifade ile tehlikeli neticenin gerçekleşebileceği öngörüldüğünden bu gibi durumlarda kişi, zorunluluk halinden faydalanamaz⁶¹.

⁵⁶ Kişi isteyerek bile olsa yaşam hakkından vazgeçemez ve bu yüzden yaşam hakkının meşruluğu hiçbir şekilde sorgulanamaz.

⁵⁷ *Gölcüklü*'ye göre, “*tehlikenin kasten yaratılmış olduğu hallerde dahi, somut olayın özellikleri, zorunluluk halinin kabulünü mantıki ve gerekli kılabılır: ‘intihara karar veren bir kişinin, kendisi için bir tehlike yaratarak kararını icraya koyması, fakat son anda ilk kararından cayarak kendisini kurtarmak için başka bir suç işlemesi halinde olduğu gibi.’*” bkz. GÖLCÜKLÜ, s. 210. Bu görüşün kabulü halinde, intihar etmek için evinde kasten yangın çıkaran ve sonra intihar kararından vazgeçerek yangından korunmak için bitişikte başkasına ait evin kapısını kırıp sığınan kişinin, gerçekleştirmiş olduğu mala zarar verme ve konut dokunulmazlığının ihlali suçları yönünden zorunluluk halinde olduğu söylenebilecektir. Ancak bu kişi, kasten sebebiyet verdiği yangından kurtulmak için bir başkasının şahsına zarar verdiği durumlarda bu görüşün kabulü mümkün görünmemektedir.

⁵⁸ İÇEL, s. 356; ARTUK, GÖKÇEN, ALŞAHİN, ÇAKIR s. 508.

⁵⁹ DEMİRBAŞ, Genel, s. 287; CENTEL, ZAFER, ÇAKMUT, s. 330.

⁶⁰ DÖNMEZER, ERMAN, s. 373-374.

⁶¹ TOROSLU, Genel, s. 168.

Kişi sigortadan para alabilmek için kasten evinde yangın çıkarmış ve neden olduğu bu yangından kurtulmak için bir başkasına zarar vermiş ise zorunluluk halinden faydalanamayacak, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranarak basit taksirle evinde yangına sebebiyet vermiş ve yangından kurtulmak için üçüncü bir kişinin menfaatini ihlal etmiş ise zorunluluk halinden faydalanabilecektir⁶².

Yine arabasıyla polisten kaçarken bir başkasına çarpıp zarar veren kişi zorunluluk halinden faydalanamaz. Zira tehlikeye kendisi sebebiyet vermiştir ve kaçması yasal değildir.

E. Tehlikeye Katlanma Yükümlülüğünün Bulunmaması Koşulu

Kendisinin maruz kaldığı bir tehlikeyi, hukuk düzeninin suç saydığı bir fiil ile üçüncü bir kişiye zarar vererek defetmek zorunda kalan kimsenin, maruz kaldığı tehlikeye katlanma, göğüs germe hususunda hukuki bir görevinin bulunmaması gerekir⁶³. Yangın söndürme hizmetinde çalışan bir itfaiyeci, müdahale ettiği bir yangında, tehlikeden kurtulmak için bir başkasının yaşam hakkını veya vücut dokunulmazlığını ihlal ederse ya da bir gemi kaptanı, yolcuların kurtulması için azami çabayı göstermeden, kendi hayatını kurtarmak için batmakta olan gemiyi terk ederse zorunluluk halinden faydalanamaz⁶⁴. Yine asker olan bir kişi, ölüm tehlikesinden korktuğu gerekçesiyle harpten kaçarsa zorunluluk halinden bahsedilemeyecektir⁶⁵. Arızalanan uçağını, yerleşim yerine düşmemesi için hiç bir çaba göstermeden terk eden savaş pilotunun da zorunluluk halinden faydalanamaması gerekir⁶⁶.

Kişiden görevi gereği her koşulda tehlikeye göğüs germesi beklenemez. Bu nedenle kişinin tehlikeyi bertaraf ettiği sırada mı; yoksa hayatını kaçınılmaz olarak tehlikeye sokan bir tehdit karşısında mı hukuka aykırı bir fiil gerçekleştirdiğine bakılmalıdır. Bir itfaiye görevlisi yangını söndürdüğü sırada, yangını söndürmenin imkânsız hale gelmesi ve alevlerin her bir yanını sarmış olması nedeniyle muhakkak olarak hayatını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu bir durumda, korunmak için bir başkasının şahıs ya da mal varlığına zarar vermişse

⁶² ZAFER, s. 304.

⁶³ TOROSLU, Zaruret, s. 138.

⁶⁴ PISAPIA s. 154. Böyle bir hadisede, gemi kaptanının, yolcuların ölümü sebebiyle cezai sorumluluğu gündeme gelebilecektir.

⁶⁵ SOYASLAN, Genel, s. 379.

⁶⁶ Savaş uçağının meskûn mahalline düşmesi neticesinde başka kişiler zarar görmüşse, pilotun en azından taksirle sorumluluğu gündeme gelmelidir. Zira asker kişinin tehlikeye göğüs germe yükümlülüğü bulunmaktadır. *Erem/Danışman/Artuk* kitaplarında, zorunluluk halinin başkasının hayatını feda etmeyi kapsamadığını göstermek için bu örneği vermiştir. Bkz. EREM, DANIŞMAN, ARTUK, s. 584: “*meskun mahallere düşmemek için kendini feda eden pilotlara rastlanmaktadır.*”

zorunluluk hali kapsamında cezai sorumluluğunun olmaması gerekir⁶⁷. Ancak görevin niteliği ve gereği bu sınırlamanın tespitinde önem taşır. Zira benzer bir durum asker kişi yönünden geçerlilik taşımayabilir. Zira asker kişiden beklenen, gerekmesi halinde hayatını feda etmesidir.

Kişinin tehlikeye göğüs germek yükümlülüğü kamu otoritesinin kendisine yüklediği görevi ile ilgili olmalıdır. Bu nedenle yangından korunmak için bir başkasının menfaatini ihlal eden polis memuru zorunluluk halinden faydalanabilecektir. Zira polis memurunun yangınla mücadele etmek gibi bir görevi yoktur. Ancak bu kişi itfaiye görevlisi olsaydı yangına müdahale yükümlülüğü bulunduğundan zorunluluk halinden faydalanamayacaktı⁶⁸.

Toplumsal düzeni sağlamak için kendisine görev verilen kişinin tehlikeye göğüs girmesi gerektiği, görevi gereği devletin kişiden böylesi bir fedakârlığı isteme hakkının olduğu ve bu gibi tehlike durumlarında tehlikeye göğüs germeyen kişinin zorunluluk halinden faydalanamaması gerektiği ifade edilmiştir⁶⁹. Tehlikeye göğüs germe hallerinde, bireyin menfaati ile toplumun yüksek menfaati arasında bir çatışma yaşanmakta ve böylesi bir ilke benimsenerek toplumun yüksek menfaati, bireyin menfaatinden üstün tutulmaktadır.

“*Tehlikeye katlanma yükümlülüğünün bulunmaması*” koşulu, niteliği itibariyle zorunluluk hali müessesesinin zorunlu bir unsur olmayıp ceza siyaseti gereği, kanun koyucunun bir tasarrufudur. Türk Ceza Kanunu’nda kişinin tehlikeye göğüs germe yükümlülüğü bulunduğu hallerde zorunluluk halinden faydalanamayacağını belirten açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir. İtalyan Ceza Kanunu’nun 54/2. maddesinde ise tehlikeye katlanma yükümlülüğü bulunan kimsenin zorunluluk halinden faydalanamayacağı açıkça belirtilmiştir⁷⁰. Yine kusurluluğu ortadan kaldıran zorunluluk halinin düzenlendiği Alman Ceza Kanunu’nun 35/1 maddesinde “*özel bir hukuki ilişki içinde bulunması nedeniyle tehlikeye katlanma failden beklenebilirse*” failin zorunluluk halinden faydalanamayacağı hüküm altına alınmıştır⁷¹. Diğer ülke kanunlarında bu koşulun açıkça düzenlenmiş olmasından yola çıkılarak Türk Ceza Kanunu’nda düzenlenen zorunluluk hali yönünden bu koşulun geçerli olmayabileceği düşünülebilir. Ancak kanun koyucunun zorunluluk hali düzenlemesinde böylesi bir açık düzenlemeye yer vermemesinin bilinçli olduğunu söylemek zordur. Zira genel hukuk sistemimize ve özelde ceza hukuku sistemine bakıldığında çoğunlukla toplumun menfaatinin

⁶⁷ MERAN, s. 128; Meran’a göre; “*hukuk düzeni hiç kimseye ne pahasına olursa olsun hayatını feda etme yükümlülüğünü tahmil edemez*”.

⁶⁸ HAFIZOĞULLARI, ÖZEN, s. 224-225.

⁶⁹ HAFIZOĞULLARI, s. 120.

⁷⁰ TOROSLU, Zaruret, s. 138.

⁷¹ YENİSEY, PLAGEMANN, s. 26.

bireyin menfaatinden üstün tutulduğu görülmektedir. Kanunun ve amirin emrinin yerine getirilmesi hallerinde kişiye ceza verilmemesi bunun göstergesidir. Bu nedenle kanunda açıkça yer almasa bile bu koşulun, zorunluluk halinin oluşumu yönünden aranması gerektiği düşüncesindeyiz⁷².

Tehlikeye göğüs germe yükümlülüğü olan kişilerin, üçüncü bir kişiyi korumak için başkasına zarar verme hallerinde, bu koşul aranmaz ve bu hallerde yapılan fiil zorunluluk hali kapsamında değerlendirilecektir⁷³.

Tehlikeye katlanma yükümlülüğü kanundan, kanunun böyle bir zorunluluk yaratma yetkisini tanıdığı irade beyanından, sözleşmeden, belli durum ya da hizmetin icabından kaynaklanabilir⁷⁴. Bununla birlikte tehlikeye katlanma yükümlülüğü her halde hukuk düzeninin öngördüğü görevden kaynaklanmalıdır. Bu nedenle insani dayanışmadan ve ahlaktan kaynaklanan katlanma yükümlülüğünün varlığından bahsedilemez⁷⁵.

III. KORUNMAYA İLİŞKİN KOŞULLAR

Korunmaya ilişkin koşulları: başka türlü korunma imkânının bulunmaması, tehlike ile korunma fiili arasında uygun bir oranın bulunması ve korunma iradesinin bulunması olarak sıralayabiliriz.

A. Başka Türlü Korunma İmkânının Bulunmaması Koşulu

Tehlikeden başka türlü korunma imkânı var olduğu halde, tehlikeden kurtulmak için üçüncü bir kişinin hakkının ihlal edilmesi durumunda zorunluluk halinden bahsedilemeyecektir⁷⁶. Bu nedenle meşru savunmanın aksine gizlenmek veya kaçmak suretiyle tehlikeden kurtulma imkânı varsa zorunluluk halinin bu şartı gerçekleşmemiştir⁷⁷.

Tehlikeden korunma fiili, tehlikeden kurtulmak için son çare olmalıdır⁷⁸. Somut olayın özelliklerine göre kişi, tehlikeden kurtulmak için üçüncü kişiye en az zarar verebilecek yolu

⁷² Bkz. İÇEL, s. 351.

⁷³ TOROSLU, Genel, s. 169.

⁷⁴ TOROSLU, Zaruret, s. 139.

⁷⁵ TANER, s. 428.

⁷⁶ BEKAR, s. 106.

⁷⁷ GÖZÜBÜYÜK, s. 524.

⁷⁸ ÖNDER, s. 206: “tehlikede bulunan hak bir başkasına zarar verilmeden korunabiliyorsa zorunluluk hali yoktur ve bu önermeden zorunluk halinde kişinin gerçekleştirilebileceği ve mecbur kaldığı tek hareketin başkasına zarar vermek olması gerektiği sonucu çıkar”.

tercih etmelidir⁷⁹. Ancak bu durumda da kişi, bu tercihini yaparken tehlikeden kesin olarak kurtulmayı sağlamayan araçları ya da tehlikeyi sonlandırmamak ile birlikte erteleyen araçları seçmeye zorlanamaz⁸⁰.

Devletten hukuki himaye temin edilememesi ya da talep edilse de gecikecek olması nedeniyle korunmanın mümkün olmaması, tehlikeyi savuşturacak alternatif bir yol ya da aracın bulunmaması halleri, tehlikeden başka türlü korunma imkânının bulunmadığını gösterir. Ancak belirtmek gerekir ki bu konuda kesin bir ölçüt getirmek mümkün değildir ve bu nedenle tehlikeden kurtulmak için kişinin, başka türlü hareket edebilme imkânının olup olmadığı somut olayın özelliklerine göre hâkim tarafından tespit edilecektir⁸¹.

Eczanelerin tatil nedeniyle kapalı olduğu bir günde, acil olarak gerekli olan bir ilacı temin etmek için nöbetçi eczaneye gitme olanağı varken, bu yol tercih edilmeyip yakınlarda bulunan eczanenin kapısı kırılarak ilacın temin edilmesi hadisesinde zorunluluk halinin varlığından bahsedilemeyecektir⁸².

Sanığın, başkasına ait sağlık karnesini kullanarak hastaneye başvurup kürtaj olduğu, neticesinde de 250 TL tutarında bedelin fatura edilerek kamunun zarara uğratıldığı olayda, yüksek mahkeme, kürtaj işleminin acil olup olmadığının belirlenmesi ve sanığın ekonomik durumunun araştırılarak yeşil kart alma şartlarını taşıyıp taşımadığının tespit edilmesi ve sonrasında sanığın üzerine atılı suç yönünden zorunluluk hali unsurlarının var olup olmadığının tartışılması gerektiğine hükmetmiştir⁸³. Yüksek Mahkeme bu kararıyla, yeşil kart alma şartlarını taşımayı tehlikeden korunmak için alternatif bir yol olarak belirlemiştir.

Sanıkların on sekiz yıldan bu yana evli oldukları, çocukları olmadığından herhangi bir bebeği evlat edinmek istedikleri, fakat bürokratik engeller nedeniyle bunun kısa sürede gerçekleşmeyeceğini düşündüklerinden hastanede yeni doğmuş bir çocuğu annesinin de rızasını alarak sahiplendikleri, 15 gün içerisinde sahiplendikleri çocuğun ciddi bir hastalığının olduğunu öğrendikleri, bu hastalığın tedavisinin yalnızca Ankara ve İstanbul'da yapılabildiği ve bu şehirlerden farklı bir şehirde yaşamaları nedeniyle sahiplendikleri bebeğin nüfusa kayıt olmamasının önemli bir sorun oluşturduğu, bebeğin hastalığının yaşamsal tehlike oluşturacak

⁷⁹ İÇEL, s. 359; ALACAKAPTAN, s. 115: “tehlikeden farklı ağırlıktaki suçlardan birini işleyerek korunmanın mümkün olduğu olayda, ağır suçu işleyen kimsenin de cezasızlık nedeninden faydalanmaması gerekir”.

⁸⁰ HEINRICH, s. 373.

⁸¹ ÖNDER, s. 206.

⁸² YÜCE, s. 44.

⁸³ Y. 15. CD, T. 15.10.2014, E. 2013/1380, K. 2014/16427.

derecede ciddi olması ve gerçek anneye de ulaşamamaları nedeniyle, sahiplendikleri çocuğu, kendi çocuklarıymış gibi kaydettirdikleri ve sonrasında tedavisini yaptırabildikleri olayda, Yüksek Mahkeme, sanıkların ortaya çıkan tehlikeyi başka türlü bertaraf etme olanağının bulunmadığını ve zorunluluk hali kapsamında üstlerine atılı eylemi gerçekleştirdiklerini belirterek “çocuğun soybağını değiştirme” suçu yönünden sanıklara ceza verilmemesi gerektiğine hükmetmiştir⁸⁴.

B. Tehlike ile Korunma Fiili Arasında Uygun Bir Oranın Bulunması Koşulu

Tehlike ile bu tehlikeden korunmak için yapılan korunma fiili arasında uygun oranın bulunması, tehlike nedeniyle zarar görme ihtimali olan ve korunan menfaat ile üçüncü kişiye ait olan ve tehlike nedeniyle zarar verilen menfaat arasında uygun bir oranın varlığını gerektirir. Korunan değer, üçüncü kişiye ait olan ve feda edilen değerden üstün olmalı ya da en azından eşit değerde olmalıdır⁸⁵.

Korunan değer mi yoksa feda edilen değer mi üstün olduğu somut olayın özelliklerine göre hâkim tarafından belirlenecektir⁸⁶. Bu değerlendirme yapılırken korunan menfaatin o kişi nazarındaki sübjektif önemi de göz önünde bulundurulacaktır⁸⁷. Yine somut olayda gerçekleşmiş olan zarar neticesinin ağırlığı ve korunmak istenen yararın korunmaktaki değerliliği, tehlikenin yakınlığı ve ağırlığı, korunan menfaat ile zarar verilen menfaatin toplum için fonksiyonel önemi, üçüncü kişiye verilen zararın sonradan giderilip giderilemeyeceği gibi hususlar üstünlük değerlendirmesi yapılırken ölçüt olarak kullanılabilir⁸⁸. Karşı karşıya gelen bu iki menfaat, ceza hukuku yönünden korunan bir hak niteliğinde ise, bu hakların ihlali nedeniyle kanunda öngörülen ceza miktarı, bu iki menfaatten hangisinin üstün olduğunu belirlemede ölçüt olarak kullanılabilir⁸⁹.

⁸⁴ Y. 21. CD, T. 17.05.2016, E. 2015/8453, K. 2016/4500.

⁸⁵ YÜCE, s. 44.

⁸⁶ Tehlikede olan değer ile feda edilen değer hangisinin üstün olduğunu tespitinde soyut bir değerlendirme yapılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. HEINRICH, s. 281: *”beden bütünlüğünün hukuksal değeri soyut değerlendirmeye göre malvarlığından üstündür. Ancak, bu surette milyonlara varan bir zarar önleniyorsa, somut olayda hafif bir yaralama hukuka uygun olabilir. Alkollü araç kullanma yasağı, trafiğe katılan diğer kişilerin hayatını korumaya hizmet eder. Ancak alkollü bir sürücünün, bir yaralının hayatını kurtarmak için alkollü bir şekilde araç kullanması zorunluk hali kapsamında değerlendirilebilir”*.

⁸⁷ ÖNDER, s. 207.

⁸⁸ JESCHECK, Alman, s. 36. Alman ceza hukukunda, hukuka uygunluk nedeni olan zorunluk halinden bahsedebilmek için korunan menfaatin, tehdit edilen menfaatten önemli derecede üstün olması gerekmektedir. Bunun yanında korunma için yapılan hareketin ölçülü olması da aranmaktadır. Bkz. JESCHECK, Alman, s. 37.

⁸⁹ HAKERİ, s. 417.

Gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi suç olarak kabul edilmiştir (TCK m. 100). Anne karnındaki cenin, ceza kanununa göre insan olarak kabul edilmemektedir ve anne karnındaki cenine karşı gerçekleştirilen fiiller çocuk düşürtme suçu kapsamında değerlendirilmektedir. Gebe olan annenin, karnındaki cenin nedeniyle hayatı tehlikeye girmişse; gebelik süresine bakılmaksızın anne ya da bir başkası tarafından gebeliğin isteyerek sonlandırılması zorunluluk hali kapsamında değerlendirilebilecektir. Zira çocuk düşürtme suçu ile adam öldürme suçu için kanunda öngörülen cezalar karşılaştırıldığında annenin yaşam hakkının daha üstün olduğu sonucuna ulaşılabilecektir. Belirtmek gerekir ki kanun koyucu ilgili maddede, annenin yaşamının, ceninin yaşamından üstün olduğunu kesin olarak kabul etmiş ve ilgili madde de “*tıbbi zorunluluk bulunmadığı halde*” ifadesine yer vererek zorunluluk haline ilişkin bir durumu tipikliğe dâhil etmiştir. Bu nedenle ki tıbbi zorunluluğun bulunduğu hallerde, on ayın üzerindeki gebelik isteyerek sonlandırılmışsa, zorunluluk hali hükmünün uygulanmasına dahi gerek kalmadan ilgili kanun hükmü uyarınca suç oluşmayacaktır ve fail ya da failer hakkında beraat kararı verilecektir⁹⁰.

Kadının maruz kaldığı cinsel saldırı⁹¹ suçu ya da evlilik dışı ilişki nedeniyle gebe kaldığı durumlarda kadının çocuğunu düşürmesinin zorunluluk hali kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışmalıdır. Kadının namusunu, şerefini korumak maksadıyla böylesi bir fiil işlemesi başta mazur görülebilse de, kanun tarafından on haftanın üzerindeki gebeliğin, kadın tarafından isteyerek sonlandırılması suç olarak kabul edildiğinden, böylesi bir fiil zorunluluk hali kapsamında değerlendirilemez⁹². Zira şeref ya da namusu korumak adına anne karnındaki cenine zarar verilmesi, başka bir ifade ile feda edilmesi arasında uygun bir oran bulunmamaktadır⁹³. Ancak yine de somut olayın özelliklerine göre değerlendirme yapılması

⁹⁰ ÖZBEK, DOĞAN, s. 220.

⁹¹ “Savaşlarda ordular işgal ettikleri memlekette yalnız şehvi hislerinin tatmini için değil, fakat önceden tanzim edilmiş ve kararlaştırılmış bir plan ve program gereğince kendi ırkını aşulamak maksadıyla birçok kadını gebe bırakmışlardır. Böyle bir saldırı sonrası gebe kalan kadının çocuk düşürmesi halinde zorunluluk halinde bulunduğu bahsedilemeyecektir. Zira anne karnındaki çocuk yalnız erkeğin bir ürünü olmayıp kadın ile erkeğin hücrelerinin birleşmesinden meydana gelen yeni bir canlıdır. Bu nedenle ki bu halde çocuk düşüren kadın yalnızca kendisine cinsel saldırıda bulunan erkeğin değil, aynı zamanda kendi çocuğunu da imha etmek kasıt ve niyetini güdüyor demektir.” Bkz. ÇAĞLAYAN, s. 1180-1183.

⁹² DÖNMEZER, ERMAN, s. 376: “ırzına geçilen kadın, gayri meşru çocuğunu düşürmek isterse zorunluluk halinde bulunmuş sayılmaz. Çocuğun yaşam hakkı ananın şeref hakkından üstündür”. Ayrıca bkz. ALACAKAPTAN, s. 115: “zina ürünü çocuğunu, zinanın ortaya çıkmaması ve onurunun bozulmaması için düşürten kadının eyleminde nispet koşulu gerçekleşmemiştir”.

⁹³ Önceleri ceza hukuk sistemlerinde ananın namusunu kurtarmak için çocuğunu öldürmesi ya da yeni çocuğunu terk etmesi hallerinde az ceza verilmekteydi ve böylesi cezayı hafifleten hükümlere farklı ceza kanunlarında yer verilmişti. Yine ananın namusunu kurtarmak için çocuğunu düşürmesi hafif şekilde cezalandırılmaktaydı. Bu gibi haller zorunluluk halinin hafifletilmiş şekli olarak kabul edilmekteydi. Bkz. VIDAL, MAGNOL, s. 272-273.

gerekmektedir. Evlilik dışı ilişkiden dolayı hamile kalan kadının yaşamı, mensubu olduğu ailenin geleneksel yapısı nedeniyle tehlikeye girebilir. Zira böylesi durumlarda, evlilik dışı ilişki nedeniyle hamile kalan kadınlara karşı töre cinayetlerinin işlendiğine sıkça rastlanılmaktadır. Böyle bir durumda kadın, yaşamına dışarıdan yönelebilecek bir tehlikeyi bertaraf etmek için evlilik dışı gerçekleşen ve on haftanın üzerinde olan gebeliğini isteyerek sonlandırmışsa, bu fiilin zorunluluk hali kapsamında olup olmadığı tartışılabilir. Yine cinsel saldırıya uğramış kadının on haftanın üzerindeki gebeliğini isteyerek sonlandırması durumunda, kadının içinde bulunduğu psikolojik durum göz önünde bulundurulmalıdır. Tecavüze uğrayan kadının hamile kaldığı bir durumda, ilerde çocuk doğuracak olması psikolojik yönden kadının çöküşüne neden olabileceğinden, yalnızca biyolojik ve fizyolojik gereklilikler değil, psikolojik gereklilikler de “tıbbi zorunluluk” kavramı içerisinde değerlendirilmelidir⁹⁴.

Yaşam hakkına yönelen bir tehlikeden korunmak için masum bir üçüncü kişinin hayat hakkının feda edilmesi zorunluluk hali kapsamında değerlendirilebilir⁹⁵. Zira bu gibi durumlarda eşit iki hak karşı karşıya gelmektedir. Ancak yaşam hakkının niteliği yönünden üstünlük değerlendirilmesi yapılması mümkün değildir⁹⁶. Bu nedenle ki genç bir kişinin hayatını kurtarmak amacıyla yaşlı bir kimsenin hayatının feda edilmesi halinde kişilerin yaşlarına bakılarak zorunluluk hali değerlendirilmesi yapılamayacaktır. Yine nicelik yönünden de bir üstünlük değerlendirilmesi yapılamaz⁹⁷. Birden fazla kişinin hayatının kurtulması için bir

⁹⁴ Tecavüze uğraması nedeniyle hamile kalan kadının, çocuğu doğurması yaşamını tehlikeye sokmuyorsa bile, hamilelik süreci ve ilerde istemediği bir çocuğu doğuracak olması nedeniyle psikolojisi bozulabilir. Bu durum ise kadını intihara sürükleyebilir. Kadının ruh sağlığını bozacak böylesi durumların da “tıbbi zorunluluk” içerisinde değerlendirilmesi gereklidir.

⁹⁵ Bir kimsenin kendi hayatını kurtarmak için, başka bir kimsenin hayatını sonlandırması durumlarında, zorunluluk halinin olup olmadığının tespitinde somut olayın özelliklerine göre değerlendirme yapılmalıdır. Yaşanan bir kargaşa nedeniyle yaşanan izdiham sırasında birbirlerine zarar veren insanların fiilleri zorunluluk hali kapsamına girebilecektir. Bununla birlikte yaşama hakkına yönelen bir tehlikeden korunmak için masum üçüncü bir kişinin yaşamının feda edilmesinin zorunluluk hali kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde görüşler de bulunmaktadır. Bkz. ALACAKAPTAN, s. 112; “zorunluluk halinin hiç değilse, tehlikenin yaratılmasında hiçbir kusuru olmayan üçüncü kişilerin hayat hakkını feda edilmesini meşru kılmayacağını kabul etmek gerekir. Esasen ahlak kuralları, bazı insanları, nefislerini fedaya çağırır. Bu ahlak kuralı, yalnız kahraman olanların değil, böyle olmayanların da vicdanlarına hitabeden bir kuraldır”. EREM, DANIŞMAN, ARTUK, s. 584.

⁹⁶ Zorunluluk hali kapsamında insanların niteliklerine, cinsiyetlerine, siyasi görüşlerine, ırklarına ve dinlerine göre bir üstünlük değerlendirilmesi yapılamaz. Her insanın yaşam hakkı eşit değerdedir ve hiç kimsenin yaşam hakkı diğerinden üstün kabul edilemez. Aynı doğrultuda görüş için bkz. HASHIDA, s. 335.

⁹⁷ Farklı görüş için bkz. HASHIDA, s. 335: “ancak göreceli bir değerlendirme tarzında niceliksel bir ölçmenin olanaklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımdan, çok daha fazla veya hatta aynı sayıda yaşamı kurtarmak için, yaşama saldırıda bulunulabileceği sonucuna ulaşılmalıdır. Bir yük treninin tamamen dolu olan bir yolcu treninin üzerine gitmesi durumunda, yan rayda bulunan birkaç işçinin üzerinden geçse ve onların ölmesine yol açsa dahi, ray makaslarının değiştirilmesi zorda kalış durumu dolayısıyla hukuka uygundur”.

kimsenin hayatının feda edilmesi ya da çok sayıda insanın hayatının kurtulması için belli sayıda insanın hayatının feda edilmesi hallerinde korunan ve feda edilen kişilerin sayısını esas alan bir zorunluluk hali değerlendirilmesinin yapılması evrensel hukuk ilkelerine aykırıdır⁹⁸.

Kanunda yer verilen zorunluk hali düzenlemesinde hem menfaatler arasında hem de vasıtalar arasında bir oranın bulunması gerekmektedir. Bu nedenle meyvelerini hırsızlardan korumak için bahçesinin etrafını elektrikli tel ile çeviren ya da silah düzeneği kuran kişinin, tehlikeden korunmak için kullandığı vasıtada uygun oran bulunmamaktadır.⁹⁹ Bu nedenle hırsızlık amacı olmayan üçüncü bir kişi, elektrikli telden ya da kurulu silah düzeneğinden zarar görürse, bahçesini koruma amacıyla olan kişi zorunluluk halinde olduğunu iddia edemeyecektir.

Açlığını giderecek kadar para çalan kişinin fiili zorunluluk hali kapsamında değerlendirilebilecek ise de, gereğinden daha fazlasını çalması hallerinde, korunma fiilinde kullanılan vasıta ile tehlike arasında uygun bir oran bulunmamaktadır¹⁰⁰.

C. Tehlikeden Korunma İradesinin Bulunması

Zorunluluk halinin objektif olarak bulunmuş olması kanun hükmünün uygulanması için tek başına yeterli değildir. Kişide aynı zamanda tehlikeden korunma iradesinin bulunması gerekir. Kişi tehlikeyi bilmeli ve eşit ya da üstün bir menfaati korumak için hareket etmelidir¹⁰¹. Zorunluluk halini, kusurluluğu kaldıran bir mazeret sebebi olarak kabul etmemiz böyle bir yargıda bulunmayı gerektirir. Zorunluluk halinin, bir hukuka uygunluk nedeni olduğuna ilişkin bir kabul farklı bir sonuca ulaştırır. Zira hukuka uygunluk nedenleri objektif unsurla ilgili olup subjektif unsur, yani kusurluluğu ilgilendirmemektedir¹⁰². Böyle olunca, hukuka uygunluk nedeninin objektif olarak var oluşu, fiili hukuka uygun hale getirir. Failde hukuka uygunluk nedeni içerisinde hareket etme iradesinin olmaması ve gerçekleştirdiği fiilde bir hukuka

⁹⁸ HAKERİ, s. 417-418; *Hakeri* bu konuya ilişkin olarak Alman Federal Mahkemesi'nin 15.02.2006 tarihli kararını aktarmıştır: “*Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleşen 11 Eylül saldırısından sonra Almanya’da çıkarılan ve insanlara karşı kullanılacak uçakları düşürme konusunda hava kuvvetlerine yetki veren düzenleme, Alman Anayasa Mahkemesi tarafından yaşam hakkını ve insan onurunu düzenleyen hükümlere aykırı olması gerekçesiyle iptal edilmiştir*”.

⁹⁹ HAFIZOĞULLARI, ÖZEN, s. 225.

¹⁰⁰ DÖNMEZER, ERMAN, s. 376. Bu nedenle ki TCK'nın 147. maddesinde düzenlenen özel zorunluluk hali hükmünün uygulanmasında Yüksek Mahkeme, “çoğu varken azını alma” şeklinde bir içtihat geliştirmiştir.

¹⁰¹ ÖZTÜRK, ERDEM, s. 228.

¹⁰² KATOĞLU, s. 87.

uygunluk nedeninin var olduğunu bilmemesi hallerinde dahi fiil, hukuka uygun olduğundan kişi cezalandırılmaz¹⁰³.

Hukuka uygunluk nedenlerinde, manevi unsurun bulunmadığı hallerde elverişsiz teşebbüs hükümleri uyarınca failin cezalandırılabilceği yönünde görüşler bulunmaktadır¹⁰⁴. Ancak Türk ceza hukuku sistemimizde elverişsiz teşebbüs halleri cezalandırılmadığından bu görüşün tatbik edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle ki Türk ceza hukuk sisteminde failin gerçekleştirdiği fiilde, objektif olarak bir hukuka uygunluk nedeni varsa kişiye ceza verilmeyecektir¹⁰⁵. Zorunluluk halini bir mazeret sebebi olarak kabul ettiğimizden, fiili gerçekleştiren kişide muhakkak tehlikeden korunma iradesi bulunmalıdır ve objektif olarak zorunluluk halinin varlığı tek başına yeterli değildir.

IV. ÜÇÜNCÜ KİŞİ LEHİNE ZORUNLULUK HALİ

Zorunluluk halinin düzenlendiği TCK'nın 25/2 maddesinde “*gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik*” ifadesine yer verilmiş ve böylece üçüncü kişiler lehine zorunluluk halinin mümkün olabileceği kabul edilmiştir. Kanunun düzenlemesinde, tehlikeye maruz kalan üçüncü kişi ile onu bu tehlikeden kurtarmak için başkasına karşı hukuka aykırı bir fiil gerçekleştiren kişi arasındaki ilişki yönünden bir sınırlama getirilmemiştir. Tehlikeden kurtarılan üçüncü kişi ile kurtaran kişi yakın akraba olabileceği gibi aralarında herhangi bir akrabalık ilişkisi de bulunmayabilir¹⁰⁶.

Üçüncü kişi üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği bir hakkı kendi isteği ile tehlikeye sokmuşsa ya da sahip olduğu hakları üzerinde engeli nedeniyle tasarrufta bulunma ehliyetinden yoksunsa kurtarılmayı isteyip istememesinin ya da tehlikeye bilerek sebebiyet verip vermemesinin bir önemi yoktur. Tehlikeye maruz kalan kişi kurtarılmayı istemese de bu gibi durumlarda onu bu tehlikeden kurtaran kişinin hareketi zorunluluk hali kapsamında değerlendirilecektir¹⁰⁷. Bununla birlikte mümeyyiz olan üçüncü kişi tehlikeye katlanmayı ve

¹⁰³ TOROSLU, Zaruret, s. 157; *Toroslu*'ya göre, “zorunluluk halinin objektif olarak var olmasına rağmen failin bunu bilmemesi mümkündür. Bu halde ortada bir suç yoktur ve olaya sözde suç hükümlerinin uygulanması gerekir. Bu konuda İtalyan Ceza Kanunu'nun 59. maddesi; ‘cezaı kaldıran sebepler fail tarafından bilinmese veya mevcut olmadıkları zannedilse bile, bunlar daima lehine olarak kabul edilir.’ hükmünü getirmiştir.”

¹⁰⁴ Bkz. DURSUN, BOZBAYINDIR, s. 76: “*Alman öğretisinde hakim görüş, bu gibi hallerde failin teşebbüs hükümlerince cezalandırılmasıdır.*”

¹⁰⁵ *Dursun/Bozbayındır* makalelerinde, fiilde hukuka uygun hareket etme bilinci olmasa bile, somut olayda objektif bir hukuka uygunluk nedeni varsa failin bundan yararlanması gerektiği neticesine ulaşmışlardır. Bkz. DURSUN, BOZBAYINDIR, s. 85-87.

¹⁰⁶ Üçüncü kişi lehine zorunluluk halinin yalnızca yakın akrabalar arasında geçerli olması gerektiği yönünde görüşler de bulunmaktadır. Bkz. EREM, DANIŞMAN, ARTUK, s. 586.

¹⁰⁷ ZAFER, s. 306.

üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği bir değeri feda etmek istiyorsa, kurtarmaya yönelik fiiller zorunluluk hali kapsamında değerlendirilemeyecektir¹⁰⁸. Bu nedenle üçüncü kişinin ya da kanuni temsilcisinin rıza ehliyetinin bulunduğu durumlarda, üçüncü kişi veya kanuni temsilcisi tarafından müdahaleye rıza gösterilmemişse, tehlikeyi bertaraf etmek için de olsa gerçekleştirilen fiil zorunluluk hali kapsamında kabul edilemeyecektir¹⁰⁹. Ancak kişi, tehlike ile karşı karşıya bulunan üçüncü kişiyi kurtarıırken, üçüncü kişinin tehlikeye katlanma isteğini ve rızasını bilmiyorsa hata hükümlerinden faydalanabilir.

Açlık grevinin bugünün demokratik dünyasında kişi hak ve özgürlüklerinin korunmasında başvurulacak yollardan birisi olduğu ifade edilmektedir¹¹⁰. Uzun süre yemek yemeyip aç kalmanın neticesinin ölüm olması nedeniyle açlık grevi ile intihar birbirleriyle eşdeğer nitelik taşımaktadır. Bu nedenle ki açlık grevleri yapıldığında, kişinin kendi hayatına, kendi isteği ile son vermesinin mümkün olup olmadığı sorunu gündeme gelmektedir. Bu konu üzerindeki felsefi tartışmaları bir kenara bırakırsak, Anayasanın 12/1. maddesi esas alındığında intiharın kişilere tanınmış bir hak olmadığı sonucuna ulaşırız. Zira Anayasanın 12/1. maddesinde, temel hakların devredilemeyeceği ya da onlardan vazgeçilemeyeceği ifade edilmiştir. Suç oluşturmasa bile açlık grevi, yaşama hakkında vazgeçmek anlamına gelmektedir ve Anayasanın bu hükmü uyarınca hukuka aykırıdır.¹¹¹ Açlık grevinde, fail ile mağdur aynı kişi olduğu ve bu nedenle suç oluşturmadığı düşünülse bile, buradaki esas mağdur toplum ve kamu düzenidir. Bu nedenle açlık grevi yapanların vücut bütünlüğü tehlikeye girdiği andan itibaren rıza olsun olmasın dışarıdan beslenme yapılmalı ve tedavi uygulanmalıdır¹¹². Açlık grevi yapan direnirse buna karşı tedavi amaçlı yapılan kişiye yönelik haksız hareketler üçüncü kişi lehine zorunluluk hali kapsamında değerlendirilmeli ve cezalandırılmamalıdır¹¹³.

Başkasının tehlikeden kurtarılması bir zorunluluk olmayıp kanun tarafından tanınan bir yetkidir¹¹⁴. Ancak açlık grevlerinde, cezaevi yetkililerinin kendini öldürmeye çalışan mahkûm ya da tutuklulara müdahalesi zorunludur. Aksi durum cezaevi görevlilerinin cezai ve hukuki sorumluluğunu gerektirecektir.¹¹⁵ Her ne kadar Anayasanın 17/2. maddesinde, kişinin “vücut

¹⁰⁸ KANGAL, s. 347.

¹⁰⁹ ÜNVER, s. 166.

¹¹⁰ SOYASLAN, Müdahale, s. 269.

¹¹¹ FEYZİOĞLU, Grev, s. 163; SOYASLAN, Müdahale, s. 272.

¹¹² FEYZİOĞLU, Grev, s. 165; SOYASLAN, Müdahale, s. 274.

¹¹³ FEYZİOĞLU, Grev, s. 167. Açlık grevi yapan kişiye serum takmak vücut bütünlüğünün ihlalidir. Ancak kişinin rızası olmasa da serum takma fiili üçüncü kişi lehine zorunluk hali kapsamında değerlendirilmelidir.

¹¹⁴ EREM, DANIŞMAN, ARTUK, s. 574.

¹¹⁵ 5237 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu'nun 82/2. maddesine göre; açlık grevi yapanların yaşamlarının tehlikeye girdiği veya bilincinin bozulduğu hekim tarafından tespit edilirse,

bütünlüğüne dokunulamaz” ifadesine yer verilmiş ise de, aynı ifadenin hemen başında yer verilen “tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında” ifadesi ile bu temel hakkın bazı durumlarda sınırlandırılabilmesi hüküm altına alınmıştır. Açlık grevi yapanlara müdahale tıbbi zorunluluktur ve ayrıca müdahaleye ilişkin olarak kanundan kaynaklanan yükümlülük bulunmaktadır. Bu yüzden açlık grevi yapanlara hayatta kalmaları için tıbbi olarak müdahale edilmesi, Anayasanın 17. maddesinde güvence altına alınan; “kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı” başlıklı temel hakka aykırılık teşkil etmemektedir.

Hazırlık hareketi niteliğindeki fiiller güncel bir saldırı olarak nitelendirilemeyecekse bile, güncel bir tehlike olarak değerlendirilebilir. Başka birine saldırı hazırlığında olan bir kimsenin kapıların kilitlenmek suretiyle eve hapsedilmesi, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu yönünde zorunluluk hali kapsamında değerlendirilebilecektir.¹¹⁶ Ancak bu gibi hallerde zorunluluk halinin bulunup bulunmadığının tespitinde dikkatli davranmak gerekir. Zira esas olarak hazırlık hareketleri cezalandırılmaz ve suç oluşturmaz. Bu gibi hallerde kişinin icra hareketine geçip geçmeyeceği kesin olarak belli değildir.¹¹⁷ Bu nedenle somut olayda zorunluluk halinin diğer koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediği tespit edilmelidir. Bu gibi durumlarda tehlike başka yollardan da bertaraf edilebilir. Başkalarına karşı terör saldırısı yapacağı düşünülen bir kimsenin bir başkası tarafından öldürülmesi hadisesini, mutlak olarak zorunluluk hali kapsamında olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira kişi, bu tehlikeyi güvenlik güçlerini arayarak da bertaraf edebilir ve başka yollar kullanarak kişiyi etkisiz hale getirebilirdi.

Üçüncü bir kişiyi tehlikeden korumak için yapılan fiil neticesinde, korunmak istenen üçüncü kişiye de zarar verilmiş ise zorunluluk halinin uygulanıp uygulanmayacağı sorunu gündeme gelir. Kuduz bir köpeğin saldırısına uğrayan kişiyi kurtarmak için silahı ile köpeğe ateş eden ve bunun sonucunda köpeğin saldırısına uğrayan kişiye de zarar veren failin cezai sorumluluğunun ne olacağını tespit etmek gerekmektedir.¹¹⁸ Böylesi bir olayda, kişiye

isteklerine bakılmaksızın derhal hastaneye kaldırılarak tedavi ve beslenme gibi tedbirler alınır. Bununla birlikte tedaviye ilişkin zorlayıcı tedbirler onur kırıcı olamaz. Bkz. (82/5). Ayrıca bkz. SOYASLAN, Müdahale, s. 276.

¹¹⁶ HEINRICH, s. 275.

¹¹⁷ ŞARE, Teşebbüs, s. 133: “hazırlık hareketleri evresinde icra hareketine geçiş yönünden şüphe ve belirsizlik vardır. Bu gibi hazırlık hareketleri failin iradesini kesin bir şekilde açığa vurmaz. Hazırlık hareketleri evresinde failin suç işleme düşüncesinden vazgeçmesi yüksek bir olasılıktır”.

¹¹⁸ ÖNDER, s. 209.

atfedilebilecek hiçbir kusur yoksa suçta sapma ve hata hükümleri uyarınca kişinin iradesi esas alınarak ateş eden kişinin fiilinin zorunluluk hali kapsamında olduğu kabul edilmelidir¹¹⁹.

Kişi bir başkasını bilerek tehlikeye maruz bıraktıktan sonra, o kişiyi kurtarmak için başka bir kişinin hakkına zarar vermiş ise zorunluluk halinden faydalanması mümkün değildir¹²⁰.

V. CEZA KANUNUNDA YER VERİLEN ÖZEL ZORUNLULUK HALLERİ

Zorunluluk hali düzenlemesine genel kısımda yer verildiği için şartları mevcutsa ceza kanununda düzenlenen her suç tipi yönünden (suçun niteliği itibarıyla mümkün olması hallerinde) uygulanabilmesi mümkündür. Kanunda zorunluluk halinin düzenlendiği genel nitelikteki hükmün yanı sıra, bazı suç tipleri için öngörülmuş özel zorunluluk hali düzenlemelerine yer verilmiştir. Bu hükümler özel nitelikte olduğu için genel hükme göre öncelikli olarak uygulanacaktır. Özel zorunluluk hali düzenlemelerinde, genel düzenlemede öngörülenden farklı ve ilave koşulların gerçekleşmesi aranmışsa, özel hükmün uygulanabilmesi için ayrıca bu farklı ve ilave koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir¹²¹.

Hırsızlık suçuna özgü bir özel zorunluluk hali düzenlemesi olan TCK'nın 147. maddesine göre, hırsızlık suçunun, ağır ve acil bir ihtiyacı karşılamak için işlenmesi halinde, olayın özelliğine göre, verilecek cezadan indirim yapılabileceği gibi, ceza vermektense vazgeçilebilir¹²². Çok sayıda kişinin karıştığı kavgada, sanığın, bıçakla yaralanan arkadaşını hastaneye yetiştirmek için ekip aracını çaldığı ve arkadaşını bu araç ile hastaneye götürdüğü, sonrasında aracın kolluk kuvvetlerince hastanenin acil servisinin önünde bulunduğu olayda,

¹¹⁹ ALACAKAPTAN, s. 116. Gerekli dikkat ve özeni gösterseydi köpeğin yanında bulunan kişiyi vurmayacaktı denilebiliyorsa, kişi taksirli hareket etmiştir ve zorunluluk halinden faydalanamaz. Suçun taksirle düzenlenen hali kanunda cezalandırılıyorsa o suçtan sorumlu olması gerekir.

¹²⁰ TCK'da yer alan hükümde “bilerek neden olmadığı” ifadesine yer verildiği için bu gibi durumlarda zorunluluk hali hükmü uygulanmaz. İssız bir yolda ilerleyen bir kişi, almış olduğu alkolün de etkisiyle bir yayaya çarpıp yaralansa ve çevrede kimsenin bulunmaması nedeniyle yaraladığı kişiyi hastaneye götürürse alkollü araç kullanmak suçu yönünden zorunluluk halinde bulunduğundan söz edilemeyecektir. Ancak yaralıyı bu halde hastaneye götürmesi, ihmal suretiyle kasten öldürme suçu gibi daha ağır neticeleri olan suçtan sorumlu olmasının önüne geçecektir.

¹²¹ ZAFER, s. 303; Zafer'e göre; “bu gibi zorunluluk hali düzenlemeleri, özel bir hukuka uygunluk nedeni olmayıp, kusurluluğu etkileyen özel nedenlerdir. Bu nedenle bu hallerde suç oluşur ancak fail kınanamadığından cezalandırılmaz ya da fiilin haksızlık içeriği az olduğundan cezadan indirim yapılır.”

¹²² Bayraktar; “TCK'nın 147. maddesinin ilginç bir belirlemede bulunduğu, yıllardır ekme çalan aç insanın zorunluluk halinden faydalanacağı yönünde öğretide ortaya konulmuş olan örneğin kanun maddesi haline getirildiğini, bu kanunun yürürlüğe girmesine kadar yangın, deprem, su baskını gibi örneklerle açıklanan zorunluluk halinin, güncel hayat içerisinde iktisadi yönden zorda kalarak yaşayan kişilere de uygulanması gibi sınırlarının genişletilmesinin tartışılabilir mahiyette olduğunu” ifade etmektedir. Bkz. BAYRAKTAR, s. 19.

Yüksek Mahkeme, sanık hakkında TCK'nın 147. maddesinin uygulanması gerektiğine hükmetmiştir¹²³.

Acil bir hastanın tedavisi için eczaneden ilaç çalınması, donmak üzere olan birinin başkasına ait kömür ya da odunu izinsiz olarak yerinden alıp kullanması ya da açlıktan ölmek üzere olan bir kişinin yiyecek bir şeyler çalması halleri bu madde kapsamında değerlendirilebilir. Ancak bu hüküm TCK'nın 145. maddesinde yer alan ve çalınan malın değerinin az olmasına ilişkin olan düzenleme ile karıştırılmamalıdır. Zira bir çocuğun canı istedi diye marketten çikolata çalması, TCK'nın 147. maddesinde düzenlenen özel zorunluk hali kapsamında değerlendirilemeyecektir. Ancak böyle bir olayda TCK'nın 145. maddesi uygulanarak çocuğa ceza vermekten vazgeçilebilir¹²⁴.

Kaçak yollardan elektrik ve su kullanımının zorunluluk hali kapsamına girip girmediği hususunun ayrıca tartışılması gerekmektedir. Zira mühür bozma, karşılıksız olarak elektrik ve su kullanma gibi suçlarda sıklıkla yapılan savunma, suç oluşturan eylemin zorunluluk hali kapsamında işlendiği yönündedir. Yüksek Mahkemenin usulsüz olarak elektrik¹²⁵ ve su¹²⁶

¹²³ Y. 13. CD, T. 11.11.2014, E. 2014/9942, K. 2014/31481; ayrıca bkz. Y. 6. CD, T. 14.02.2022; E. 2021/6170, K. 2022/1462.

¹²⁴ TCK'nın 145. maddesine göre; hırsızlık suçunu oluşturan malın değerinin azlığı nedeniyle, verilecek cezadan indirim yapılabileceği gibi, suçun işleniş şekli ve özellikleri de göz önünde bulundurularak, ceza vermektense vazgeçilebilir. Yüksek Mahkeme çoğu varken, gereksinimi kadar ve değeri az olan şeyi alan kişiler bakımından bu hükmün uygulanacağı yönünde kararlar vermektedir. Ancak Yargıtay Ceza Genel Kurulunun bir kararında; bu ölçütün, maddenin uygulanabileceği hallerden biri olduğu ve maddenin uygulanabilirliğinin sadece bu yorumla sınırlandırılmasının mümkün olmadığı, TCK'nın 145. maddesinin gerek ilk şekli, gerekse değiştirilmiş biçiminin, hırsızlık suçunun oluşmasını oluşturan şeyin değerinin az olmasını temel aldığı belirtilmiştir. Bkz. Y. CGK, T. 24.11.2015, E. 2015/6-9, K. 2015/420. Aynı kararda, TCK'nın 145. maddesi ile TCK'nın 147. maddesinin farklı oluşlarına ilişkin açıklamaya da yer verilmiştir: "*TCK'nın 145. maddesinde öngörülen değer azlığı ile zorunluluk halini düzenleyen TCK'nın 147. maddesinin uygulama şartları birbirinden farklı olup, 147. maddede ayırıcı ölçüt, hırsızlığın ağır ve acil bir ihtiyacı karşılamak için yapılmasıdır. Burada hırsızlığın konusu malın değerinin az ya da çok olmasının herhangi bir önemi yoktur. Örneğin ölümcül bir hasta için eczaneden çok pahalı bir ilacın çalınması söz konusu olabilir. Kanununun 147. maddesinin uygulanmasında esas alınacak kıstas malın değeri değil, ağır ve acil bir ihtiyaç için suça konu malın çalınmasıdır. Buna karşılık TCK'nın 145. maddesinin uygulanmasındaki en önemli kriter, şüphesiz değer ölçüsüdür ve bu değer 'ceza vermeme' halini haklı kılacak düzeyde az olmasıdır.*" Son zamanlardaki kararlarda çalınan malın objektif değeri esas alınarak TCK'nın 145. maddesi uygulanmaktadır. Bkz. Y. CGK, T. 25.01.2022, E. 2018/13-295, K. 2022/49; 2. CD, T. 21.06.2022; E. 2022/3951, K. 2022/12947.

¹²⁵ Usulsüz olarak elektrik enerjisi kullanımının karşılıksız yararlanma suç kapsamına alınmadan önce bu türden eylemlerin TCK'nın 147. maddesi kapsamına girmediği yönünde yüksek mahkeme kararları bulunmaktadır. Bkz. Y. 2. CD, T. 21.11.2011; E. 2011/6329, K. 2011/39140: "*iş yerindeki sayacı borç nedeniyle sökülen ve doğrudan bağlantı yaparak sayaçsız kaçak elektrik kullandığı sabit olan sanığın eyleminde TCK'nın 147. maddesinde yer alan ağır ve acil ihtiyacı karşılama unsurunun bulunmadığının gözetilmemesi*"; ayrıca bkz. Y. 2. CD, T. 09.05.2012; E. 2010/31423, K. 2012/13234.

¹²⁶ Y. 2. CD, T. 23.02.2009, E. 2008/39266, K. 2009/7884: "*borcu nedeniyle katılan kurum tarafından evinin suyu kesilen sanığın mühür bozup kör tıpayı çıkararak kaçak su kullanmaktan ibaret eyleminde atılı suçun unsurlarının oluştuğu gözetilmeyerek sanık hakkında 147. Maddesi uyarınca ceza verilmekten vazgeçilmesine karar verilmesi*"; ayrıca bkz. Y. 2. CD, T. 02.03.2010; E. 2009/5067, K. 2010/6233.

kullanımının zorunluluk hali kapsamına girmediği yönünde kararları bulunmaktadır. Ancak bu kararlardan yola çıkılarak her koşulda, bu suçlar yönünden zorunluluk halinin bulunmadığı yönünde bir yargıya ulaşmak mümkün değildir.

Maddi durumunun iyi olmaması ve eşinin yeni doğum yapması nedeniyle borçtan dolayı kesik olan elektriği, evin çatısından doğrudan bağlantı yaparak kullanmak zorunda kaldığını ifade eden sanığın, bu yöndeki savunmasına, kendisi ve babasına ait üç eve kaçak bağlantı yapması ve nüfus aile kaydında, sanığın eşinin suç tespit tarihinden 1,5 ay önce doğum yaptığının tespit edilmesi nedeniyle itibar edilmemiş¹²⁷, yine oğlunun beynindeki rahatsızlık dolayısıyla yatalak olduğunu, tedavisinin olmayıp elektrikle çalışan bir cihazla yaşayabildiğini, sosyal güvenceleri ve gelirleri olmadığından atılı suçu işlediğini ifade eden sanığın, bu yöndeki savunmasına, dosyada mevcut bulunan gömme izni kâğıdına göre oğlunun, suç tespit tutanağında belirtilen tarihten önce öldüğünün tespit edilmesi nedeniyle itibar edilmemiş ve zorunluluk hali düzenlemesinin bu olayda uygulanamayacağına hükmedilmiştir¹²⁸. Yüksek Mahkeme tarafından bu türden gerekçelerle verilen böylesi kararlar, acil ve ağır bir ihtiyacın belirmesi halinde kişinin ekonomik ve sosyal durumu da dikkate alınarak mühür bozma, karşılıksız elektrik, su kullanımı hallerinde zorunluluk halinin uygulanmasının mümkün olabileceğini işaret etmektedir. Borcundan dolayı evinin elektriği kesilen ve evinde, elektrikle çalışan yaşam destek ünitesine bağlı bir yakını bulunan kimsenin kaçak elektrik kullanmasının zorunluluk hali kapsamına girdiği kabul edilmelidir.

Başka bir özel zorunluluk haline TCK'nın 92. maddesinde yer verilmiştir. Bu maddeye göre; *“organ ve dokularını satan kişinin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak, hakkında verilecek cezadan indirim yapılabileceği gibi, ceza vermekten de vazgeçilebilir”*.

Suç üstlenme suçu yönünden de özel bir zorunluluk hali düzenlemesine yer verildiği söylenebilir. *“Eşini, üstsoyunu, altsoyunu veya kardeşini cezadan kurtarmak amacıyla yetkili makamlara, gerçeğe aykırı olarak, suçu işlediğini veya suça katıldığını bildiren kimsenin cezası indirilebileceği gibi tamamen de kaldırılabilir”* (TCK m. 270).

“Kendisinin, üstsoy, altsoy, eş veya kardeşinin soruşturma ve kovuşturmayla uğramasına neden olabileceği hususla ilgili olarak yalan tanıklıkta bulunan kimseye verilecek cezadan indirim yapılabileceği gibi, ceza vermekten de vazgeçilebilir” (TCK m. 273/1-a).

¹²⁷ Y. 2. CD, T. 15.10.2010, E. 2009/29489, K. 2010/33729.

¹²⁸ Y. 2. CD, T. 25.11.2009, E. 2008/37264, K. 2009/44523.

Düşmanla iş birliği yapmak suçunun düzenlendiği TCK'nın 303/4. maddesine göre; “savaş zamanında düşman toprağında bulunup da bu devlet ordusuna hizmete alınmak mecburiyetinde kalan vatandaş hakkında bu suçtan cezaya hükmedilmeyecektir”.

Kanunun çeşitli maddelerinde yer verilen özel zorunluluk hallerinin kusurluluğu ortadan kaldıran birer mazeret sebebi teşkil ettikleri kesin olarak söylenebilir. Zira kanunda, bu gibi hallerde cezadan indirim gidilebileceği gibi hiç ceza verilmeyebileceği ifade edilmiştir. Oysa hukuka uygunluk nedenlerinde böyle bir takdir yetkisi yoktur ve kişiye hiç ceza verilmez¹²⁹. Bu gibi özel zorunluluk hallerinin varlığı halinde ceza verilmese bile özel hukuktan doğan tazminat sorumluluğu devam etmektedir.

VI. ZORUNLULUK HALİNDE SINIRIN AŞILMASI

Cezayı kaldıran nedenlerde sınırın aşılması TCK'nın 27. maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrası bütün cezayı kaldıran nedenleri kapsayıcı niteliktedir. Bu hükme göre; “ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde sınırın kast olmaksızın aşılması halinde, fiil taksirle işlendiğinde cezalandırılıyorsa, taksirli suç için kanunda yazılı cezadan indirim yapılarak cezaya hükmolunacaktır”.

Türk Ceza Kanunu'nda sınırın, mazur görülebilecek heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması hali yalnızca bir hukuka uygunluk nedeni olan meşru savunma için kabul edilmiştir. (TCK m. 27/2). Zorunluluk halinin mazur görülebilecek heyecan, korku ve telaş nedeniyle (öğretideki tabiriyle mücbir sebeple) aşılması halinde nasıl bir uygulama yapılacağı hususunda bir düzenlemeye kanunda yer verilmemiştir. Bu nedenle ki zorunluluk halinde sınırın mücbir sebeple aşılması durumlarında TCK'nın 27/2. maddesinin kıyasen uygulanabileceği ifade edilmektedir¹³⁰.

Zorunluluk halinde sınırın mücbir sebeple aşılması hallerinde kişiye kusur izafe edilemediğinden ceza verilmemesi ceza hukukunun temel prensiplerinden olan “kusursuz ceza olmaz” ilkesinin bir gereğidir. Ancak ceza verilmemesini TCK'nın 30. maddesinde düzenlenen ve kusurluluğu etkileyen hata hükümlerine dayandırmak en doğru çözüm gibi görünmektedir. Nitekim kanunumuzun bir kısmına kaynaklık eden Alman ceza hukuku öğretisinde, hukuka uygunluk nedenlerinde ya da mazeret sebeplerinde sınırın aşılmasının hata hükümleri

¹²⁹ BAYRAKTAR, s. 19.

¹³⁰ KANGAL, s. 382.

çerçevesinde incelendiği görülmektedir¹³¹. Yangının çıktığı yere komşu ve üçüncü kişiye ait olan arsaya yangını söndürmek için itfaiye araçlarının girmesi sonucunda arsa içerisinde bulunan ve üçüncü kişiye ait olan eşyaya, yangının verdiği heyecan ve telaş nedeniyle gereğinden fazla zarar verilmişse, tehlikeyi savuşturma fiilinin maddi şartlarında hata yapan itfaiye görevlilerine zorunluluk halinin mücbir sebeple aşılması nedeniyle ceza verilmemesi gerekir¹³².

Zorunluluk halinde sınırın aşılmasından bahsedebilmek için başlangıçta zorunluluk durumuna ait bütün koşulların bulunması gerekmektedir¹³³.

Zorunluk halinde sınırın aşılması tehlike niteliğindeki fiil ile korunma fiili arasında uygun oranın bulunmaması, korunma fiilinin, tehlike fiiline göre çok aşırı, ölçüsüz olması şeklinde gerçekleşebileceği gibi¹³⁴ tehlike başlamadan ya da sona erdikten sonra korunma hareketlerinin yapılmasında olduğu gibi zaman yönünden söz konusu olabilir.

Kişi, tehlike karşısında göstermesi gerekenden fazla bir tepki vermiş, zorunluluk hali yönünden sınırı aşmışsa, bu aşma yönünden kusur durumu tespit edilmelidir. Sınırı kasten aşmışsa TCK'nın 27/1. maddesinde düzenlenen hükümden faydalanamaz ve kasten işlemiş olduğu suçtan sorumlu olur¹³⁵. Sınırı taksirle aşmışsa o suçun taksirli şeklinden sorumlu olur. Ancak verilen ceza, bu halde de kanunda belirtilen oranlar dâhilinde indirilebilecektir.

Zorunluluk halinde sınırın taksirle aşılması, kişinin bir tehlike karşısında kendisini korumak için gerçekleştirdiği fiilin, dikkatsiz ve özensiz davranması nedeniyle gereğinden fazla zarara yol açtığı durumlarda söz konusu olur. Sınırın taksirle aşılması hallerinde taksirin bütün unsurları bulunmalıdır. Bu nedenle sınırı aşan hareketin iradi olması, neticenin istenmemiş olması, neticenin öngörülebilir olması, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı hareket edilmiş olması gerekmektedir. Buna ilave olarak sınırın aşılması nedeniyle işlenen suçun taksirli işlenebilen haline kanunda yer verilmiş olması gerekmektedir¹³⁶. Freni patlayan kamyon sürücüsü, birkaç araca zarar vererek maruz kaldığı tehlikeyi bertaraf edebilecekken, dikkat ve

¹³¹ Alman Ceza Kanunu'na paralel olarak, hukuka uygunluk nedeninin korku heyecan veya telaş ile aşılması yalnızca meşru savunma için kabul edilmiştir. Bunun içindir ki zorunluluk halinde sınırın mücbir sebeple aşılmasının Alman öğretisinde olduğu gibi hata hükümleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

¹³² Sınırın taksirle aşılması halinde yine ceza verilmeyecekti. Zira mala zarar verme suçunun taksirle işlenebilen hali kanunda düzenlenmemiştir.

¹³³ İNCİ, s. 121.

¹³⁴ DEMİRBAŞ, Aşılma, s. 280.

¹³⁵ Yangına müdahale eden itfaiye görevlileri yangına müdahale etmek için gerekli olmamasına rağmen üçüncü bir kişinin arsasına girip zarar vermişlerse sınır kasıtlı olarak aşılmıştır ve mala zarar verme suçundan sorumlu olabileceklerdir.

¹³⁶ ŞARE, Taksir, s. 90.

özen yükümlülüğüne aykırı davranması nedeniyle direksiyonu başka tarafa kırıp orada bulunan çok sayıda araca zarar vermişse, zorunluluk halinde sınırı taksirle aşmış olduğu kabul edilmelidir. Ancak bu durumda da sınır taksirle aşılmış olsa bile mala zarar verme suçunun taksirle işlenebilen haline kanunda yer verilmediğinden kişinin cezai sorumluluğu doğmayacaktır. Ancak verdiği zararın özel hukuk bağlamında tazmini istenebilecektir.¹³⁷

VII. ZORUNLULUK HALİNİN KOŞULLARININ OLUŞTUĞUNA İLİŞKİN HATA

Zorunluluk haline ilişkin hata, fiil üzerinde yapılan hata ya da kural üzerinde yapılan hata gibi iki farklı şekilde gerçekleşebilir.

Kişinin yaşamını ya da mal varlığını tehdit eden bir tehlike olmamasına karşın, böyle bir tehlikenin var olduğunu zannedip kendini korumak için bir üçüncü kişiye zarar vermesi durumunda zorunluluk hali koşullarının varlığı üzerinde yapılan fiili hatadan bahsedilir¹³⁸. Kişinin bu hatasından faydalanabilmesi için yapmış olduğu hatanın kaçınılmaz olması gerekir (TCK m. 30/3).

Kanunda, “*hatanın kaçınılmaz olmasını*” belirlemede hangi kıstasın kullanılması gerektiği konusunda bir açıklamaya yer verilmemesi nedeniyle, bu kavramın kusur ile açıklanabileceği, hatanın kaçınılmaz olmasından, kişinin bu hatayı yapmakta kusursuz olmasının anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir¹³⁹.

Tehlikenin meydana çıkması ve sona ermesi hallerinin tespitinde faile göre bir değerlendirme yapmak gerekebilir ve bunun içinde failin içinde bulunduğu durum, failin nitelikleri, kişisel özellikleri ve zekâsı esas alınabilir¹⁴⁰.

Kişinin gerçekleştirdiği fiilin suç olduğunu bilmesine rağmen, fiilin cezasız kalmasını sağlayacak bir zorunluluk hali hükmünün varlığına inanması durumunda kural üzerinde hatadan bahsedilecektir ve bu gibi durumlarda kişi, bu hatasından faydalanamayacaktır.¹⁴¹

TCK'nın 30/3. maddesinde “*hatasından yararlanır*” ifadesine yer verilmiş ancak hükümde TCK'nın 30/1. maddesinde belirtildiği gibi hatanın kastı mı ortadan kaldıracağı yoksa

¹³⁷ İNCİ, s. 127.

¹³⁸ GÜNGÖR, s. 65.

¹³⁹ BAYRAKTAR, s. 23.

¹⁴⁰ DÖNMEZER, ERMAN, s. 368.

¹⁴¹ GÜNGÖR, s. 69.

TCK'nın 30/4. maddesinde belirtildiği gibi ceza sorumluluğunu mu bertaraf edeceği yönünde bir açıklamaya yer verilmemiştir¹⁴².

Zorunluluk halinin varlığında fiil üzerinde hata yapan kişinin bu hatası kaçınılmazsa, gerçekleştirdiği fiil zorunluluk hali kapsamında olduğu kabul edilmeli ve kişi hakkında ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmelidir. Zira zorunluluk halinde sınırın taksirle aşılmasını¹⁴³ hüküm altına alan TCK'nın 27/1 maddesi göz önünde tutulduğunda böyle bir sonuca ulaşmak gerekir¹⁴⁴.

SONUÇ

Zorunluluk hali öğretide, kimi yazarlarca hukuka uygunluk nedeni, kimi yazarlarca da kusurluluğu ortadan kaldıran bir mazeret sebebi olarak kabul edilmektedir. Yüksek Mahkeme vermiş olduğu kararlarında zorunluluk halini, kusurluluğu ortadan kaldıran bir mazeret sebebi olduğunu kabul etmiştir. Borçlar Kanunu'nda da zorunluluk hallerinde, hakkaniyete göre tazminat sorumluluğunun devam ettiğine ilişkin bir hükme yer verilmiştir. Bu yönüyle tartışma sona ermiş olsa da, ceza hukuku yönünden hukuka uygunluk nedeninin varlığına bağlanan sonuçlar ile kusurluluğu ortadan kaldıran mazeret sebeplerinin varlığına bağlanan sonuçların birbirinden farklı olması nedeniyle kanun koyucu tarafından bu konuda açık bir düzenleme yapılması kesin bir yargıya varmayı kolaylaştıracaktır. Her ne kadar madde gerekçesinde, zorunluluk halinin kusurluluğu ortadan kaldıran bir neden olduğu belirtilmiş ise de, ceza kanunda bir hukuka uygunluk nedeni olan meşru savunma ile aynı madde de yer alması, zorunluluk halinin hukuki mahiyeti konusunda tereddüt yaratmaktadır. Belki de en doğru çözüm Alman Ceza Kanunu'nda olduğu gibi hukuka uygunluk nedeni olan zorunluluk hali ile kusurluluğu ortadan kaldıran zorunluk hali şeklinde bir ayrıma gidilmesidir.

İnsan hayatının düzenli bir şekilde sürdürülebilmesi için bazı tehlikeli faaliyetlere belli kurallar çerçevesinde izin verilmiştir. Bu gibi faaliyet alanlarında her zaman tehlike mevcuttur. Bu nedenle ki tehlikeli faaliyetlere yönelik gösterilen tepkiler yönünden zorunluluk hali iddiasında bulunulabilir. Ancak bu gibi olaylarda zorunluluk halinin bir unsuru olan tehlikeden başka türlü korunma imkânının bulunmaması koşulunun bulunup bulunmadığının doğru olarak

¹⁴² DEĞİRMENCİ, s. 177.

¹⁴³ Kişi gerekli dikkat ve özeni göstermediği için hataya düşmüşse ve kastı yoksa gerçekleştirdiği suçun taksirli şeklinden sorumlu olması gerekir.

¹⁴⁴ GÜNGÖR, s. 72: Kanun gerekçesinde hatanın kaçınılmaz olması halinde ancak bu hükmün uygulanacağı, aksi halde failin kasıtlı suçtan sorumlu olacağı belirtilmektedir. Aynı görüş için bkz. DEĞİRMENCİ, s. 176.

tespit edilmesi gerekir. Zira bu gibi durumlarda tehlikenin bertaraf edilmesi için başka hukuki yollar bulunabilir ve öncelikle bu hukuki yollara başvurulmalıdır.

Tehlike saldırıya göre daha geniş ve daha muğlak bir kavramdır. Bu nedenle her türlü tehlike karşısında, tehlike ile ilgisi olmayan üçüncü bir kişinin menfaatinin ihlal edilmesi hukuk koruması altında değildir. Somut olayda tehlikenin muhakkak olarak zararlı sonuca yol açacağını gösteren emareler bulunmalıdır.

Zorunluluk halinin diğer bir unsuru olan korunan menfaatin, tehlikeye atılan menfaatten üstün olması ve en azından eşit seviyede olmasının tespiti önem arz etmektedir. Her ne kadar bunun tespitinde ihlal edilen menfaatin karşılığı olan ceza miktarı ile korunan menfaatin ihlali halinde kanunda öngörülen ceza miktarının karşılaştırılması gibi ölçütler kullanılabilir de, her olayda menfaatler dengesinin tespitini tam olarak yapmak mümkün değildir. Bu nedenle menfaatlerin üstünlüğünün tespitinde somut olayın özelliklerine göre bir değerlendirme yapılması daha doğru olacaktır. Batmak üzere olan bir gemiyi kurtarmak için taşınan yakıtın denize boşaltılması olayında, denizin akaryakıt ile kirletilmesinin zorunluluk hali kapsamında olduğu düşünülebilecekse de bu, her durumda geçerli bir yargı olamayacaktır. Zira çevrenin kirletilmesi, bir geminin batmasından daha ağır sonuçlar doğurabilecektir. Gemi içerisindeki insanlar kurtarıldıktan sonra ve geminin batması halinde yakıt sızıntısının olmayacağını ya da çevrenin daha az kirleneceğinin anlaşılması durumlarında geminin batmasına göz yumulması menfaatler dengesi yönünden daha doğru bir tercih olacaktır.

Zorunluluk halindeki tehlikeye ilişkin negatif koşul, tehlikeye maruz kalan kişinin, bu tehlikeye katlanma yükümlülüğünün bulunmamasıdır. Sağlık çalışanlarının, hasta kişilere müdahalesine ilişkin kanundan ve kamu otoritesinden kaynaklanan yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu nedenle bir salgın sırasında, herhangi bir sağlık çalışanının, kendi sağlığını korumak için hasta olan kişilere müdahaleden kaçınması ya da ihmalde bulunması zorunluluk hali kapsamında değerlendirilemeyecektir. Ancak kamu otoritesi tarafından sağlık çalışanına, salgına karşı önlem alabilmesi ve kendi sağlığını koruyabilmesi için gerekli teçhizatın verilmesi gerekmektedir. Mesela sağlık çalışanına, salgından korunabilmek için gerekli olan tıbbi maske verilmezse, artık müdahale yükümlülüğünden söz edilemez ve bu gibi bir durumda sağlık çalışanı, diğer koşullar mevcutsa zorunluluk halinden faydalanabilecektir.

KAYNAKÇA

- ALACAKAPTAN, Uğur. (1975). Suçun Unsurları. Ankara.
- ARTUK, M. E., GÖKÇEN, A., ALŞAHİN, M. E., ÇAKIR, K., (2017). Ceza Hukuku Genel Hükümler (11. b.). Ankara.
- AYDIN, D. (2009). Türk Ceza Hukukunda Suça İştirak. Ankara.
- BAYRAKTAR, K. (2006). Yeni Türk Ceza Kanunu'nda Hukuka Uygunluk Nedenleri. Erdoğan Teziç'e Armağan, 15-23.
- BEKAR, E. (2013). Türk ve Amerikan Ceza Hukukunda Zorunluluk Hali. Ankara.
- CENTEL, N., ZAFER, H., ÇAKMUT, Ö. (2020). Türk Ceza Hukukuna Giriş (11. b.). İstanbul.
- ÇAĞLAYAN, M. (1955). Çocuk Düşürmede Zaruret Hali. Adalet Dergisi, 46(12), 1180-1183.
- DEĞİRMENCİ, O. (2014). Ceza Hukukunda Yanılma Kavramı ve Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Yanılma. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (110), 130-188.
- DEMİRBAŞ, T. (2012). Ceza Hukuku Genel Hükümler (8. b.). (Genel).
- DEMİRBAŞ, T. (1995). Türk Ceza Hukukunda Hukuka Uygunluk Sebeplerinde Sınırın Aşılması. Prof. Dr. Hayri Domaniç'e Armağan, 277-286. (Aşılma).
- DONAY, S. (2007). Türk Ceza Kanunu Şerhi. İstanbul.
- DÖNMEZER, S., ERMAN, S. (2019). Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Cilt II). İstanbul.
- DURSUN, S., BOZBAYINDIR, A. E. (2015). Ceza Hukukunda Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Manevi Unsurları Meselesi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 63(1), 63-90.
- EREM, F., DANIŞMAN, A., ARTUK, M. E. (1997). Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (14. b.). Ankara.
- FEYZİOĞLU, M. (1993). Açlık Grevi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 43(1-4), 157-168. (Grev)
- FEYZİOĞLU, M. (2002). Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat. Ankara.
- GÖLCÜKLÜ, F. (1968). Suçta Kanuni Unsurun Ortadan Kalkması: Fiilin Hukuka Aykırılığı Kavramı ve Hukuka Uygunluk (Meşruiyet) Sebepleri Konusunda Bazı Mülahazalar.

- Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 23(1), 187-215.
- GÖZÜBÜYÜK, A. P. (1988). Türk Ceza Kanunu Şerhi (Cilt I, 5. b.). İstanbul.
- GÜLŞEN, R. (2007). Ceza Hukukunda Sorumluluğu Kaldıran Nedenlerden Kaza, Mücbir Sebep, Cebir ve Tehdit. Ankara.
- GÜNGÖR, D. (2007). Ceza Hukukunda Fiil Üzerinde Hata. Ankara.
- HAFIZOĞULLARI, Z., ÖZEN, M. (2017). Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler (10. b.). Ankara.
- HAFIZOĞULLARI, Z. (1971). Türk Ceza Hukuku Sisteminde Zorunluluk Hali ve Üçüncü Kişiyi Kurtarma. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 28(1-4), 91-132.
- HAKERİ, H. (2016). Ceza Hukuku Genel Hükümler (19. b.). Ankara.
- HASHIDA, H. (2002). Japon Ceza Hukukunda Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Zorda Kalış Durumu -Alman Ceza Hukuku Öğretisi Nazarında Değerlendirme, (Çeviren: Yener Ünver), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 60(1-2), 325-335.
- HEINRICH, B. (2014). Ceza Hukuku Genel Kısım (Cilt I). (Editör: Y. ÜNVER, Çevirenler: H. HAKERİ, Y. ÜNVER, V. Ö. ÖZBEK, Ö. Y. ÇAKMUT, B. ERMAN, K. DOĞAN, R. B. ATLADI, P. BACAKSIZ, İ. TEPE). Ankara.
- İÇEL, K. (2016). Ceza Hukuku Genel Hükümler. İstanbul.
- İNCİ, Ö. (2009). 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'na Göre Ceza Sorumluluğunu Kaldıran Nedenlerde Sınırın Aşılması (TCK m. 27). Terazi Hukuk Dergisi, 4(37), 111-134.
- JESCHECK, H. H. (2007). Alman Ceza Hukukuna Giriş. (Çeviren: F. YENİSEY) İstanbul. (Ceza).
- JESCHECK, H. H. (1991-1994). Türk Ceza Kanunu'nun Ön Tasarısında Yer Alan Kusur İlkesinin Mukayeseli Hukuk Açısından İncelenmesi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 54(1-4), (s. 15-31). (Kusur).
- KANGAL, Z. (2010). Ceza Hukukunda Zorunluluk Durumu. Ankara.
- KATOĞLU, T. (2003). Ceza Hukukunda Hukuka Aykırılık. Ankara.
- KUNTER, N. (1954). Suçun Maddi Unsurları Nazariyesi. İstanbul.
- MERAN, N. (2007). Yeni Türk Ceza Kanunu ve Türk Medeni Kanunu'nda Meşru (Yasal) Savunma ve Zorunluluk Hali. Terazi Hukuk Dergisi, 2(6), 115-129.

- ÖNDER, A. (1992). Ceza Hukuku Genel Hükümler, (Cilt II-III, 2. b.). İstanbul.
- ÖZBEK, V. Ö., DOĞAN, K. (2007). Zorunluluk Halinin (TCK m. 25/2) Hukuki Niteliği. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9(2), 195-222.
- ÖZTÜRK, B., ERDEM, M. R. (2013). Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku (13. b.). Ankara.
- PISAPIA, G. D. (1965). İtalyan Ceza Hukuku Müesseseleri Genel Kısım. (Çev. A. AKGÜÇ). Padova.
- SOYASLAN, D. (2016). Ceza Hukuku Genel Hükümler (7. b.). Ankara. (Genel).
- SOYASLAN, D. (1990). Türk Hukuk Düzeni ve Açlık Grevi Yapanlara Müdahale Sorunu. Yargıtay Dergisi, 16(3), 269-280. (Müdahale)
- ŞARE, E. (2017). Türk Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 30(120), 119-156. (Teşebbüs).
- ŞARE, E. (2016). Türk Hukuk Sisteminde Düzenlenen Haksız Tahrik Üzerine İnceleme. Yargıtay Dergisi, 42(1-2), 7-39. (Tahrik).
- ŞARE, E. (2016). Türk Hukuk Sisteminde Düzenlenen Taksir Üzerine Bir İnceleme. İstanbul Barosu Dergisi, 90(1), 88-113. (Taksir).
- ŞEN, E. (2006). Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu. (Cilt I). İstanbul.
- TANER, T. (1953). Ceza Hukuku Umumi Kısım. İstanbul.
- TOROSLU, N. (2012). Ceza Hukuku Genel Kısım (18. b.). Ankara. (Genel)
- TOROSLU, N. (1968). Ceza Hukukunda Zaruret Hali. Ankara. (Zaruret)
- ÜNVER, Y. (2013). Türk Ceza Kanunu'nda Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Hakkın İcrası. Alman Ceza Hukuku Açısından TCK'nın Kusur İlkesi (Cilt 2), 155-168.
- VIDAL, G., MAGNOL, J. (1946). Ceza Hukuku. (Çeviren: Şinasi Devrin). Ankara.
- YENİSEY, F., PLAGEMANN, G. (2009). Alman Ceza Kanunu. İstanbul.
- YÜCE, T. T. (1995). Ceza Hukukunun Temel Kavramları. Ankara.
- ZAFER, H. (2015). Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1-75 (4. b.). İstanbul.